

ARCHIPELAG

SKARBÓW®

program profilaktyki zintegrowanej
dla nastolatków

IPZin INSTYTUT
profilaktyki
zintegrowanej

SPRAWOZDANIE MERYTORYCZNE

Ważne informacje dla rodziców

SPRAWOZDANIE MERYTORYCZNE

z realizacji programu profilaktyki zintegrowanej
Archipelag Skarbów®

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. AUGUSTYNA SUSKIEGO W SZAFLARACH

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ŚW. KAZIMIERZA JAGIELLOŃCZYKA W BAŃSKIEJ NIŻNEJ

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ŚW. WOJCIECHA W BAŃSKIEJ WYŻNEJ

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ŚW. STANISŁAWA KOSTKI W MARUSZYNIE GÓRNEJ

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ŚW. JANA KANTEGO W MARUSZYNIE DOLNEJ

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ŚW. JADWIGI KRÓLOWEJ W SKRZYPNEM

SZKOŁA PODSTAWOWA IM. KARDYNAŁA KAROLA WOJTYŁY W ZASKALU

KLASY: 8

DATA: 2024-03-13 - 2024-03-14

PROGRAM ZOSTAŁ ZREALIZOWANY PRZEZ LICENCJONOWANEGO PARTNERA INSTYTUTU PROFILAKTYKI ZINTEGROWANEJ

SAPIENTIA PRACOWNIA PROFILAKTYKI MARCIN MĄDRY

32-442 KRZYWACZKA 1703

NIP 771-246-52-88

1. WPROWADZENIE	4
2. PODSTAWOWE INFORMACJE O REALIZACJI	4
2.1. Moduły główne	4
2.2. Elementy dodatkowe	5
2.3. Raport zbiorczy z realizacji	6
2.4. SKUTECZNOŚĆ PROGRAMU ARCHIPELAG SKARBÓW®	7
2.4.1. Efekty programu udowodnione w badaniach naukowych	7
2.4.2. Uwarunkowania skuteczności programu dla młodzieży objętej realizacją	8
3. PRZEBIEG PROGRAMU I EWALUACJA BEZPOŚREDNIA	9
3.1. Ustalenia przedrealizacyjne z koordynatorem z ramienia szkoły	9
3.2. Opis warunków technicznych realizacji	9
3.3. Wsparcie kadry pedagogicznej	10
3.4. Moduł dla młodzieży	11
3.4.1. Cele	11
3.4.2. Metodyka	12
3.4.3. Treści i przebieg modułu dla młodzieży	13
3.4.4. Ewaluacja bezpośrednia modułu dla młodzieży	19
3.5. Moduły dla rodziców i nauczycieli	27
3.5.1. Spotkanie dla rodziców – opis i ewaluacja bezpośrednia	28
3.5.2. Szkolenie kadry pedagogicznej – opis i ewaluacja bezpośrednia	29
4. Podsumowanie realizacji programu	32
Bibliografia	33

1. WPROWADZENIE

Sprawozdanie zawiera informacje na temat działań przeprowadzonych w ramach programu profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów®: opis poszczególnych modułów programu, dane i obserwacje zebrane przez ekipę trenerów oraz opis odbioru programu przez:

- młodzież (na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród uczestników),
- rodziców (na podstawie relacji trenera prowadzącego oraz ankiet zebranych po spotkaniu dla rodziców¹),
- kadrę pedagogiczną (na podstawie ankiety wypełnionej przez osoby koordynujące program z ramienia szkoły oraz na podstawie ankiet wypełnionych przez nauczycieli podczas spotkania z nauczycielami).

Pełen kontekst informacji zawartych w sprawozdaniu pozwala nie tylko ocenić siłę efektów profilaktycznych, które udało się uzyskać w pracy z młodzieżą z Państwa szkoły, ale także określić czynniki wpływające pozytywnie i negatywnie na przebieg i skuteczność tej konkretnej realizacji programu.

Jednym z celów sprawozdania, obok podsumowania przeprowadzonej realizacji programu Archipelag Skarbów®, jest wyciągnięcie wniosków z jej przebiegu i sformułowanie rekomendacji, których uwzględnienie przyczyni się do zwiększenia efektów profilaktycznych kolejnych edycji programu.

W podsumowaniu sprawozdania znajdziecie Państwo zarówno całościową ocenę siły efektów programu, jak i rekomendacje na przyszłość.

Dane z każdego sprawozdania są przekazywane do Archiwum Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej. Służą one opracowywaniu corocznych podsumowań statystycznych i wniosków dla rozwoju programu i coraz lepszego dostosowania go do potrzeb uczestników.

2. PODSTAWOWE INFORMACJE O REALIZACJI

Standardowa realizacja programu Archipelag Skarbów® obejmuje moduły główne: 2 spotkania dla młodzieży, spotkanie dla rodziców, szkolenie dla nauczycieli oraz elementy dodatkowe – korespondencja elektroniczna z zespołem psychologów, kontakt poprzez portal społecznościowy, praca wychowawców z klasami biorącymi udział w programie na podstawie przekazanych materiałów dydaktycznych.

2.1. MODUŁY GŁÓWNE

W ramach programu realizowanego w Państwa szkole – odbyły się następujące moduły programu:

1. Moduł dla młodzieży

- Obejmował dwa spotkania dla młodzieży klas: 8 w łącznym wymiarze 8 godzin dydaktycznych.
- Został zrealizowany w dniach 2024-03-13 i 2024-03-14
- Liczba uczestników według list szkolnych: 88 uczniów.

2. Moduł dla rodziców

¹ Ankieta jest przeprowadzana przy frekwencji powyżej trzech osób.

- Obejmował szkolenie dla rodziców uczniów uczestniczących w programie w wymiarze 1 godziny dydaktycznej.
- Został zrealizowany 2024-03-14
- Liczba uczestników szkolenia dla rodziców: 17

3. Moduł dla Rady Pedagogicznej

- Został zrealizowany 2024-03-14
- W szkoleniu dla rady pedagogicznej wzięło udział 65 nauczycieli.

2.2. ELEMENTY DODATKOWE

Elementy programu, realizowane po zakończeniu modułów głównych, które umożliwiają pogłębianie efektów programu.

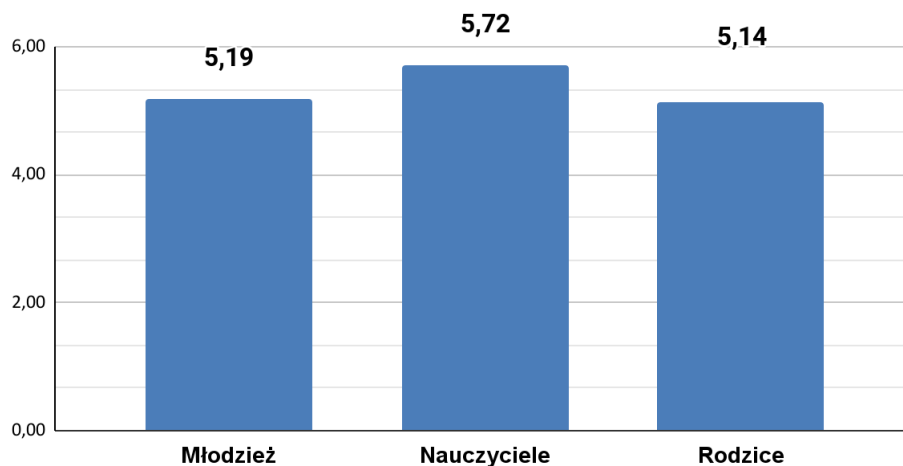
Elementy realizowane przez kadrę Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej:

1. **korespondencja elektroniczna** z wykorzystaniem adresu mailowego, który został podany uczestnikom w trakcie programu Archipelag Skarbów®. Umożliwia ona młodzieży zgłaszanie się ze swoimi problemami niezależnie od czasu, jaki upłynął od jego realizacji – często jest to wiele tygodni, a nawet miesięcy. Za skrzynkę mailową odpowiada zespół psychologów przeszkolonych w obszarze interwencji kryzysowej oraz pomocy psychologicznej, pracujący pod stałą superwizją
2. **kontakt ze środowiskiem trenerów** i uczestników programu Archipelag Skarbów® poprzez portale społecznościowe (Facebook, Instagram), na których poruszane są tematy związane ze zdrowym stylem życia, zamieszczana jest twórczość młodzieży oraz przeprowadzane są konkursy z nagrodami dotyczące zagadnień profilaktycznych
3. (www.facebook.com/Program.Archipelag.Skarbow).

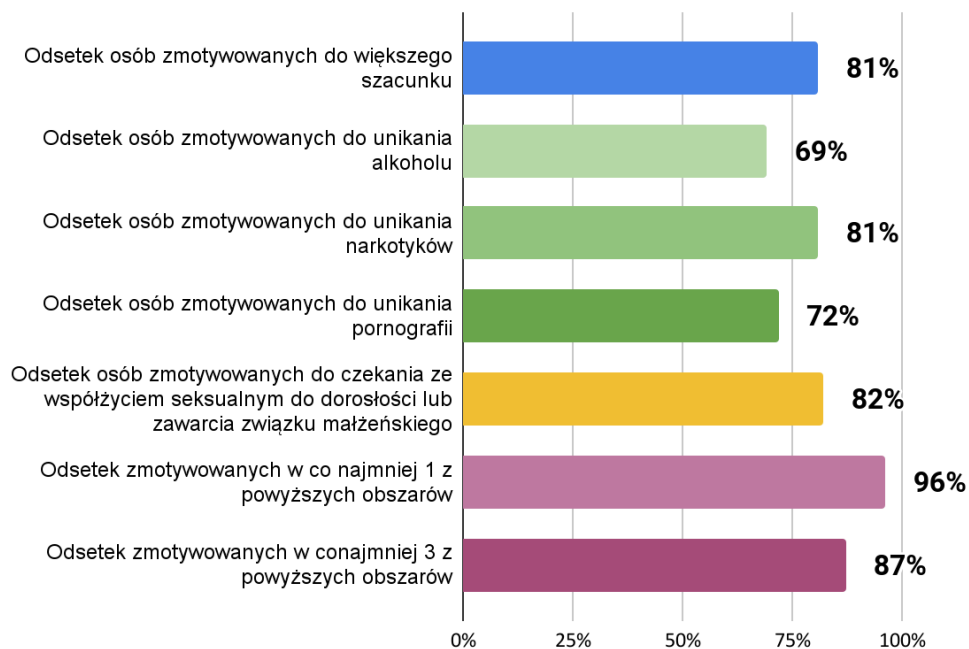
Elementy, które mogą być realizowane przez kadrę pedagogiczną Państwa szkoły:

4. praca wychowawców z klasami, w oparciu o *Materiały dydaktyczne na dwie godziny wychowawcze dla klas biorących udział w programie profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów®* (scenariusze zostały przekazane wychowawcom w ramach szkolenia dla rady pedagogicznej).

Ogólne oceny programu

Wykres 1. Zbiorcze zestawienie średnich ocen z ewaluacji bezpośredniej w Państwa szkole.

Wykres 2. Odsetki młodzieży zmotywanej do zdrowego stylu życia w różnych aspektach.

W dalszej części sprawozdania odniesiemy się szczegółowo do poszczególnych wyników ocen ewaluacji bezpośredniej.

2.4. SKUTECZNOŚĆ PROGRAMU ARCHIPELAG SKARBÓW®

2.4.1. EFEKTY PROGRAMU UDOWODNIONE W BADANIACH NAUKOWYCH

Program profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów® posiada szereg efektów w zakresie zmiany zachowań, postaw i wiedzy młodzieży. Zostały one udowodnione w badaniach ewaluacyjnych o wysokim standardzie metodologicznym najpierw w latach 2007-2008, a następnie w latach 2019-2020 przeprowadzonych przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej.

Badania ewaluacyjne programu Archipelag Skarbów® zostały przeprowadzone wśród młodzieży z klas 7-8, zakładały 3 pomiary; jeden przed realizacją Programu AS i dwa po jego realizacji. Poniżej zostaną wskazane efekty utrzymujące się po miesiącu i po roku od realizacji programu.

Efekty polegające na bezpośrednim **ograniczeniu zagrożeń lub ograniczeniu roli czynników ryzyka** zostały oznaczone **czerwoną strzałką**, a efekty polegające na **umocnieniu czynników chroniących** zostały oznaczone **strzałką zieloną**.

Efekty utrzymujące się po miesiącu od realizacji programu Archipelag Skarbów®:

Efekty w obszarze korzystania z substancji psychoaktywnych:

- ↓ zmniejszenie odsetka młodzieży przekonanej o korzystnym wpływie alkoholu na samopoczucie na randce,
- ↓ zmniejszenie odsetka młodzieży przekonanej o ułatwiającym wpływie alkoholu na zapoznanie się z osobą płci przeciwnej.

Efekty w obszarze zdrowia psychicznego:

- ↑ wzrost odsetka młodzieży, która zwróciła się o pomoc (skorzystała z pomocy), gdy przeżywała trudności.

Efekty w obszarze ryzykownych zachowań seksualnych:

- ↑ wzrost odsetka młodzieży zamierzającej czekać z rozpoczęciem współżycia do dorosłości,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży zamierzającej czekać z rozpoczęciem współżycia do zawarcia małżeństwa,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży mającej świadomość, że kontakty seksualne są mniej częste i mniej aprobowane przez rówieśników, niż się to wydaje (przekonania normatywne),
- ↑ zwiększenie odsetka osób posiadających wiedzę o ograniczonej skuteczności wszelkich metod zabezpieczających przed zakażeniem wirusem HIV,
- ↑ zwiększenie odsetka osób posiadających wiedzę o ograniczonej skuteczności wszelkich metod zabezpieczających przed nieplanowaną ciążą,
- ↑ wzrost wiedzy młodzieży o możliwości wpływu na rozwój reakcji seksualnej (mogę kierować swoją uwagą, działaniem – to nie dzieje się samo).

Efekty ogólnoprofilaktyczne związane z umocnieniem czynników chroniących i/lub osłabianiem czynników ryzyka dotyczących wielu różnych zagrożeń (ORE, 2015):

- ↑ poprawa klimatu w klasie,
- ↓ zmniejszenie stopnia seksualizacji (postawy uprzedmiotowienia innych w aspekcie seksualnym)
- ↑ pozytywne zmiany w zakresie wskazywanych źródeł wiedzy o miłości i seksualności, w tym wzrost liczby osób, które jako źródło wiedzy o seksualności wskazały specjalistów zapraszanych przez szkołę.

Efekty związane z budowaniem trwałych relacji i wczesną profilaktyką problemów demograficznych:

- ↑ wzrost odsetka młodzieży rozumiejącej prawdziwą miłość, jako miłość na całe życie, która z biegiem lat rośnie,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży wierzącej w prawdziwą i trwałą miłość w dzisiejszych czasach,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży wskazującej na udane życie rodzinne i dzieci oraz trwałą miłość i przyjaźń wśród 3 najważniejszych celów życiowych,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży przekonanej o znaczeniu wspólnoty wartości w wyborze życiowego partnera.

Efekty utrzymujące się po roku od realizacji programu Archipelag Skarbów®:

Poniżej prezentowane są efekty wykazane w wynikach trzeciego pomiaru badawczego, który objął uczniów klas siódmych szkoły podstawowej i został zrealizowany prawie rok po realizacji programu AS. Ten trzeci etap badań przeprowadzono w roku szkolnym 2020/2021.

Efekty w obszarze korzystania z substancji psychoaktywnych:

- ↓ mniejszy odsetek młodzieży przekonanej o korzystnym wpływie alkoholu na samopoczucie na randce (niższy odsetek w porównaniu z wynikiem uzyskanym przed realizacją programu AS, choć nieco wyższy niż wynik otrzymany miesiąc po realizacji programu).

Efekty związane z budowaniem trwałych relacji i wczesną profilaktyką problemów demograficznych:

- ↑ wyższy odsetek młodzieży rozumiejącej prawdziwą miłość, jako miłość na całe życie, która z biegiem lat rośnie (odsetek wyższy w porównaniu z wynikiem uzyskanym przed ekspozycją programu, choć niższy niż wynik otrzymany miesiąc po realizacji programu),
- ↑ wyższy odsetek młodzieży przekonanej o znaczeniu wspólnoty wartości w wyborze życiowego partnera (odsetek wyższy w porównaniu z wynikiem uzyskanym przed ekspozycją programu, choć niższy niż wynik otrzymany miesiąc po realizacji programu)

Badania potwierdziły także, że program nie powoduje żadnych szkodliwych skutków ubocznych ani wśród młodzieży z klas 8, ani wśród młodzieży z klas 7.

2.4.2. UWARUNKOWANIA SKUTECZNOŚCI PROGRAMU DLA MŁODZIEŻY OBJĘTEJ REALIZACJĄ

Archipelag Skarbów® jest programem profilaktyki zintegrowanej prowadzonym przez odpowiednio przeszkoloną ekipę trenerów we współpracy ze szkołą. Kadra pedagogiczna ma określone

zadania do wykonania, zarówno w trakcie realizacji programu w szkole, jak i po jej zakończeniu, przez co program Archipelag Skarbów® nie może być traktowany jako program czysto zewnętrzny.

Siła efektów programu Archipelag Skarbów® dla uczestniczącej w nim młodzieży w dużej mierze zależy od jakości współpracy na linii trenerzy–szkoła. Tylko dobra współpraca kadry pedagogicznej z trenerami przekłada się na maksymalną siłę efektów profilaktycznych dla młodzieży.

W danej szkole siła efektów może być większa lub mniejsza w zależności od:

- 1) ustaleń przedrealizacyjnych, w tym warunków technicznych zapewnionych przez szkołę, niezbędnych do pracy z dużą grupą młodzieży (odpowiednia wielkość sali, zaciemnienie sali, odpowiedni sprzęt audiowizualny itp.),
- 2) wsparcia dyrektora, pedagoga, osoby wyznaczonej do kontaktu z ekipą z ramienia szkoły oraz nauczycieli odpowiedzialnych za poszczególne klasy w trakcie realizacji programu i kontynuacji pracy profilaktycznej po zakończeniu programu,
- 3) przebiegu procesu grupowego animowanego przez ekipę trenerów.

Skuteczność programu dla młodzieży z konkretnej szkoły jest tym większa, im lepiej były spełnione warunki 1–3.

Do oceny, w jakim stopniu poszczególne warunki zostały spełnione w trakcie danej realizacji programu Archipelag Skarbów®, służą:

- obserwacje dokonywane przez trenerów oraz
- ankiety wypełniane po zakończeniu każdego programu przez: młodzież, lidera ekipy, osobę odpowiedzialną za przebieg programu z ramienia szkoły, wychowawców/nauczycieli uczestniczących w programie wraz z młodzieżą.

Dane z powyższych punktów zostaną szczegółowo omówione w tym sprawozdaniu.

Fragmety sprawozdania zawierające informacje i komentarze dotyczące unikalnych cech niniejszej realizacji programu Archipelag Skarbów® zostały zaznaczone **żółtym kolorem**.

Ważnym celem sprawozdania jest również zebranie informacji o tym, co można zrobić, żeby w przyszłości zwiększyć siłę efektów programu dla młodzieży z Państwa szkoły.

Fragmety sprawozdania, które dotyczą rekomendacji na przyszłość, zostały zaznaczone **niebieskim kolorem**.

3. PRZEBIEG PROGRAMU I EWALUACJA BEZPOŚREDNIA

3.1. USTALENIA PRZEDREALIZACYJNE Z KOORDYNATOREM Z RAMIENIA SZKOŁY

Dla przebiegu każdej realizacji programu kluczowe znaczenie mają ustalenia przedrealizacyjne ze szkołą, szczególnie ważny jest kontakt z osobą odpowiedzialną z ramienia szkoły, wyznaczoną przez dyrekcję, do której ekipa może się odwoływać zarówno w czasie przygotowania do realizacji, jak i podczas samej realizacji poszczególnych modułów programu, jeśli zachodzi taka potrzeba.

Ustalenia przedrealizacyjne obejmują:

1. Sprawny kontakt przed realizacją z koordynatorem z ramienia szkoły,

2. Ustalenie odpowiednich warunków technicznych realizacji programu na podstawie dokumentu *Warunki realizacji*,
3. Przekazanie informacji o realizacji wychowawcom i nauczycielom i ustalenie sposobu ich obecności na programie,
4. Przekazanie informacji o realizacji programu do rodziców za pomocą dokumentu *Krótką informacja dla rodziców* i umożliwienie dostępu do dokumentu *Szczegółowy opis dla rodziców*, zebranie przez szkołę zgód na udział dzieci w programie,
5. Wypełnienie i odesłanie ankiety wstępnej dotyczącej młodzieży przez koordynatora z ramienia szkoły,
6. Obecność i pomoc koordynatora z ramienia szkoły w trakcie całego programu (lub innej osoby, zastępującej, do której może zgłosić się ekipa trenerów w razie jakichś trudności),
7. Wypełnienie ankiety po realizacji programu.

Podczas organizacji i realizacji programu kontakt z koordynatorem z ramienia szkoły odbywał się sprawnie i rzeczowo. Warunki techniczne zostały odpowiednio wcześniej szczegółowo ustalone. Rodzice zostali poinformowani o programie, a szkoła uwrażliwiona na wagę zebrania zgód uczniów na udział w programie (za proces ten odpowiada szkoła, zgodnie z własną polityką w tym zakresie). Ankieta przedrealizacyjna z informacjami dotyczącymi młodzieży została rzetelnie wypełniona i w ustalonym terminie przed realizacją przesłana liderowi ekipy, a ankieta ewaluacyjna – przekazana trenerom na czas, po realizacji programu. Koordynator z ramienia szkoły przez cały czas trwania programu był dostępny i gotowy do pomocy.

3.2. OPIS WARUNKÓW TECHNICZNYCH REALIZACJI²

W ramach realizacji programu poniższe wymagania organizacyjne oraz warunki techniczne były w pełni zgodne z wcześniejszymi ustaleniami, uzgodnionymi na etapie przygotowań i ułatwiały realizację oraz kontakt z młodzieżą:

- odpowiednia wielkość i wyposażenie sali,
- odpowiednie zaciemnienie sali,
- krzesła z oparciem dla uczniów,
- pomoc techniczna osoby wyznaczonej z ramienia szkoły,
- odpowiednio wcześniejszy dostęp do sali przed spotkaniem,
- odpowiednia godzina rozpoczęcia programu.

Sprzęt nagłośnieniowy oraz multimedialny wraz z obsługą został zapewniony przez zespół realizujący program.

3.3. WSPARCIE KADRY PEDAGOGICZNEJ

Zgodnie z obowiązującym porządkiem prawnym, **opiekę nad młodzieżą w trakcie realizacji programu sprawują nauczyciele, wyznaczeni przez dyrekcję**. Odpowiedzialność nauczycieli obejmuje zapewnienie bezpieczeństwa młodzieży w trakcie programu i w trakcie przerw oraz dopilnowanie obecności/frekwencji młodzieży podczas wszystkich części programu.

Z perspektywy programu udział kadry pedagogicznej jest bardzo ważny i ma duży wpływ na przebieg realizacji, ze względu na:

- pozytywne wzmocnienie młodzieży przez samą obecność ważnych dla nich dorosłych – nauczycieli/wychowawców,
- niezbędne, dyscyplinujące korekty zachowania młodzieży, jeśli jest taka konieczność,

² Opis dokonany na podstawie ankiety lidera ekipy realizującej program.

- poznawanie treści programu, co pozwala nauczycielom pogłębiać jego efekty na długo po opuszczeniu szkoły przez trenerów.

Dzięki współpracy z trenerami kadra szkoły staje się faktycznym współrealizatorem programu i ma realny udział w uzyskanych efektach profilaktycznych, a aktywna postawa nauczycieli zawsze przekłada się na zwiększenie siły efektów programu i wspiera pracę zespołu trenerów.

Podczas realizacji współpraca z nauczycielami przebiegała efektywnie – nauczyciele byli obecni przez cały czas trwania programu dla młodzieży, czuwali nad tym, by uczniowie punktualnie i w komplecie wracali na kolejne części programu i dyskretnie pomagali w utrzymaniu dyscypliny w trakcie trwania programu. Poziom zaangażowania ze strony kadry pozwolił na zbudowanie dobrej, wzajemnej relacji z trenerami, pozytywnie wpływał na współpracę z młodzieżą, ułatwiając udział w zajęciach, koncentrowanie uwagi oraz prawidłowy przebieg procesu grupowego.

3.4. MODUŁ DLA MŁODZIEŻY

3.4.1. CELE

Archipelag Skarbów³ jest programem profilaktycznym w całości opartym na modelu profilaktyki zintegrowanej (szczegółowy opis dostępny w: Grzelak, 2009, s. 323).

Program spełnia również wszystkie kryteria skuteczności programu profilaktycznego rekomendowane przez *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015³).

Zgodnie z założeniami profilaktyki zintegrowanej cele programu obejmują bardzo szerokie spektrum. Zostały one wyliczone poniżej według obszarów tematycznych:

- **profilaktyka korzystania z substancji psychoaktywnych:**
  - ograniczenie używania alkoholu przez młodzież,
  - ograniczenie używania narkotyków i dopalaczy przez młodzież
- **wychowanie ku miłości, dojrzałemu budowaniu więzi i odpowiedzialności za swoją seksualność:**
  - wzbudzenie motywacji do pracy nad własnym rozwojem w sferze budowania dojrzałych więzi,
  - zmotywowanie do postaw i działań, które zwiększają szansę stworzenia trwałego związku, opartego na wierności, miłości i szacunku,
  - podważenie obecnych w popkulturze silnie szkodliwych mitów na temat miłości i seksualności, które nadmiernie eksponują znaczenie doraźnego przeżycia fizycznego i emocjonalnego, a zbyt mało podkreślają znaczenie szacunku, wierności i odpowiedzialności,
  - ograniczenie korzystania z pornografii,
  - przeciwdziałanie skutkom seksualizacji dziewcząt, w tym zjawisku samouprzedmiotowania (APA 2007⁴)
- **profilaktyka ciąży nastolatk i profilaktyka HIV/AIDS:**

³ Publikacja autorstwa: S. Grzelaka, M. Sali, S. Czarnika, B. Paż, A. Balcerzak, J. Gwóźdź wydana przez Ośrodek Rozwoju Edukacji; http://www.bc.ore.edu.pl/Content/829/Vademecum_skutecznej_profilaktyki_Sz.Grzelak_Wyd_II.pdf

⁴ Zurbriggen, E.L. i in. (2007). Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls. Washington, D.C.: Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne, marzec 2007.

- zmotywowanie młodzieży do utrzymania postawy wstrzemięźliwości seksualnej w wieku nastoletnim (w przypadku młodzieży po inicjacji seksualnej zmotywowanie do powrotu do wstrzemięźliwości),
  - poszerzenie wiedzy młodzieży na temat zakażeń przenoszonych drogą płciową i skutecznych metod zapobiegania im
- **profilaktyka przemocy:**
    - wzrost wzajemnego szacunku w relacjach między chłopcami i dziewczętami, ze szczególnym podkreśleniem szacunku do dziewcząt i kobiet,
    - ograniczenie natężenia przemocy rówieśniczej w formie fizycznej i słownej, a także przemocy o podtekście seksualnym
- **cele ogólnoprofilaktyczne:**
    - podwyższenie kompetencji w zakresie zachowań asertywnych,
    - wzmocnienie czynników chroniących w profilaktyce (więź z rodzicami, nauczycielami, identyfikacja z własnym systemem wartości – religijnym lub świeckim).

3.4.2. METODYKA

Program profilaktyczny Archipelag Skarbów® jest programem wieloelementowym, który w wersji standardowej składa się z trzech modułów głównych i elementów realizowanych po zakończeniu realizacji modułów głównych (por. Informacje podstawowe o realizacji).

Program jest prowadzony przez zespół 2-4 certyfikowanych trenerów (liczba trenerów zależy od wielkości grupy). Pomocą w prowadzeniu procesu grupowego pracy profilaktycznej są audiowizualne prezentacje multimedialne. Umożliwia to wykorzystanie wrażliwości współczesnych młodych odbiorców, którzy – mając częsty kontakt z mediami elektronicznymi – łatwo angażują się w zajęcia przypominające stylem medialnego show. Metodyka programu świadomie wykorzystuje estetykę popkultury, podkładając pod lekką, barwną formę głębokie, profilaktyczne treści. Zaletą takiej konstrukcji przekazu profilaktycznego jest możliwość polisensorycznego dotarcia do każdego odbiorcy programu, z uwzględnieniem różnic indywidualnych we wrażliwości na poszczególne rodzaje bodźców. Bogata warstwa audio-wizualna prezentacji pomaga w utrzymaniu uwagi odbiorców programu.

W trakcie każdej części programu prowadzone są ćwiczenia aktywizujące w formie:

- dialogu z całą grupą lub pojedynczymi osobami,
- fantazji sterowanej,
- scenek odgrywanych przez kilku lub kilkunastu aktorów ochotników,
- zadań angażujących zarówno ochotników, jak i pozostałą młodzież,
- minitreningu asertywności,
- *Festiwalu twórczości.*

Prowadząc ćwiczenia, trenerzy bazują na pozytywnym potencjale młodzieży. Celem prowadzących jest wydobyć go z każdej młodej osoby, która zaangażowała się w proponowane ćwiczenia. Jeśli występuje konieczność jasnego postawienia granic lub udzielenia przestrogi, dzieje się to z zachowaniem zasad dobrej komunikacji i szacunku dla każdej osoby.

Wszyscy uczestnicy programu otrzymują komplet dwóch ulotek profilaktycznych nawiązujących do wybranych treści programu i symboli programu w sposób ułatwiający ich zapamiętanie. Ponadto uczestnicy ćwiczeń i autorzy prac na *Festiwal twórczości* otrzymują od trenerów nagrody, które są formą podziękowania za zaangażowanie. Wśród nagród znajdują się gadzety profilaktyczne, nawiązujące

do treści i symboli programu Archipelag Skarbów® (np. kubki, koszulki, torby, opaski na rękę, drobne słodycze w autorskich opakowaniach).

W różnych momentach programu prezentowane są wybrane wyniki badań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej nad postawami młodzieży, prowadzone na dużych próbach (w każdym roku szkolnym N = 3000-5000). Wyniki te są co roku aktualizowane w prezentacji, dzięki czemu odnoszą się zawsze do najnowszych danych z ostatniego roku szkolnego lub ostatnich dwóch lat. Dobór wyników opiera się na kryterium profilaktycznej przydatności przekazania ich młodzieży uczestniczącej w programie. W większości są to dane, które pokazują dojrzałość i rozsądek młodych ludzi. W ten sposób trenerzy zmieniają przekonania normatywne młodzieży, stosując jedną z najskuteczniejszych strategii profilaktycznych wg klasycznych badań Hansena (Hansen, 1992).

W najistotniejszych momentach programu trenerzy dzielą się osobistymi doświadczeniami życiowymi. Zasadą obowiązującą trenerów programu Archipelag Skarbów® jest to, że ich życie osobiste musi pozostawać w zgodzie z treściami i wartościami, jakie przekazują młodzieży w czasie zajęć. To sprawia, że ich przekaz jest autentyczny, co daje możliwość modelowania różnych prozdrowotnych zachowań. Jest to ważny element programu, ponieważ w okresie dojrzewania młodzi ludzie kształtują swoją tożsamość, określają swoje podejście do życia, a identyfikacja z konkretną osobą, która staje się wzorem, jest w tym pomocna.

3.4.3. TREŚCI I PRZEBIEG MODUŁU DLA MŁODZIEŻY

Program dla młodzieży trwa 8 godzin dydaktycznych, w układzie dwóch spotkań. Jest to czas zgodny z ramami zakładanymi dla pełnowartościowej realizacji programu Archipelag Skarbów®.

Liczba uczestników według list szkolnych, dla których była przewidziana realizacja: 90 uczniów.

Liczba uczestników wg szkolnej listy obecności pierwszego dnia (2024-03-13): 88 uczniów.

Liczba uczestników wg szkolnej listy obecności drugiego dnia (2024-03-14): 86 uczniów.

Pierwsze spotkanie z młodzieżą

W trakcie pierwszego mityngu, w sposób obrazowy i wzbogacony ćwiczeniami, całościowo przedstawiono obraz człowieka i relacji międzyludzkich, z uwzględnieniem wymiaru fizycznego, emocjonalnego, intelektualnego, duchowego i społecznego. Ujęcie wymiaru duchowego nie ma charakteru religijnego, lecz eksponuje znaczenie wspólnego mianownika wartości ogólnoludzkich takich, jak: uczciwość, szacunek czy odpowiedzialność. Podejście programu opiera się na pozytywnym spojrzeniu na każdy z pięciu wymiarów człowieka. Docenienie znaczenia wymiaru rozumowego i duchowego dokonywane jest w sposób abstrahujący od ujęcia jakiegokolwiek konkretnej religii, wyznania czy ideologii. Dzięki takiemu podejściu przekazywane treści są uniwersalne i nie godzą w przekonania czy wartości żadnej grupy uczestników (katolików, protestantów, muzułmanów, Żydów czy też niewierzących).

Omówione zostały również elementy wiedzy o miłości w kontekście zadań rozwojowych wieku dojrzewania (w oparciu o klasyczną teorię rozwoju psychospołecznego Erika Eriksona). Fizyczne i emocjonalne aspekty miłości zostały przedstawione jako bardzo potrzebne i piękne. Dzięki temu treści programu ułatwiają akceptację i zrozumienie ważnej roli ciała i uczuć w miłości. Szczególny nacisk położono jednak na pokazanie znaczenia rozumowych, wolicjonalnych i duchowych aspektów miłości, które są szczególnie istotne dla dokonania mądrego wyboru partnera życiowego i związanej z tym trwałości związku. Wyeksponowane zostało znaczenie wzajemnego szacunku, odpowiedzialności, uczciwości oraz wzajemnej troski i pomocy. Są to proste prawdy o miłości znane z doświadczenia większości dorosłych, jednak nowe i odkrywcze

dla nastolatków stykających się z seksualizującym i spłyconym przekazem o miłości zawartym w masowych mediach, piosenkach czy grach komputerowych.

Przedstawiono młodzieży wagę okazywania sobie nawzajem szacunku, szczególnie w kontekście budowania relacji z innymi ludźmi. Młodzież była uwrażliwiana na to, aby patrzeć na dziewczęta/ chłopców z szacunkiem i całościowo, a nie tylko na ich ciało. Młodzi ludzie byli zachęceni do tego, aby mieli odwagę domagać się takiego całościowego traktowania od innych. Wskazane zostały sytuacje, w których jedynym bezpiecznym rozwiązaniem jest ucieczka, wezwanie pomocy i stanowcza obrona własnej nietykanności cielesnej.

Ten element programu Archipelag Skarbów® jest profilaktyczną odpowiedzią na groźne zjawisko seksualizacji opisane przez Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne (APA 2007; STS, 2013), a w Polsce badane przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej. Wyniki badań opisane w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) pokazują, że seksualizacja jest wspólnym czynnikiem ryzyka dla wielu problemów młodzieży. Wysoki poziom seksualizacji młodzieży koreluje m.in. z podejmowaniem wczesnych kontaktów seksualnych, upijaniem się, używaniem narkotyków, a ponadto u dziewcząt z występowaniem myśli samobójczych, a u chłopców z korzystaniem z pornografii (ORE, 2015).

Jedną z wielu konsekwencji seksualizacji jest zjawisko samouprzedmiotowania dziewcząt, które polega na tym, że dziewczęta uczą się traktować siebie jako obiekty służące do oglądania, które są poddawane ocenie opartej na wyglądzie zewnętrznym, z jednoczesnym pominięciem pozostałych aspektów. Elementy mające przeciwdziałać temu zjawisku zawarte są w różnych częściach programu.

W czasie pierwszego mityngu podjęto również problem zachowań agresywnych i uprzedmiotawiających w relacjach rówieśniczych, ale ze szczególnym uwzględnieniem relacji między chłopcami i dziewczętami.

Taki dobór treści programu Archipelag Skarbów® wynika z modelu profilaktyki zintegrowanej, który zakłada, że treści programu profilaktycznego powinny dawać młodym ludziom wsparcie na aktualnym etapie ich rozwoju. Do zadań rozwojowych okresu dojrzewania według klasyfikacji Eriksona (2000) należą:

- akceptacja własnego dojrzewającego ciała i swojej płci,
- świadome i refleksyjne przyjęcie modelu roli płciowej, opartego na szacunku w stosunku do płci przeciwnej,
- nauka kierowania swoją seksualnością i odpowiedzialności za nią,
- przejście od zależności w poglądach i decyzjach od grupy rówieśniczej do samodzielnej i niezależnej oceny wartości, wyborów i zachowań.

Bardzo istotnym elementem pierwszego mityngu było metaforyczne przedstawienie naturalnych odczuć, popędów i impulsów, które oddziałują znacznie silniej we wnętrzu dojrzewającego nastolatka, niż w okresie dzieciństwa. Metodyka programu świadomie wykorzystuje symbole i metafory, które przewijają się przez cały czas pracy z młodzieżą. Ułatwiają one młodym ludziom przyjęcie treści profilaktycznych w trakcie programu, a po jego zakończeniu umożliwiają niekrępujące prowadzenie rozmów na tematy związane z miłością, seksualnością, zdrowym rozwojem i jego zagrożeniami. Metaforą naturalnych impulsów, emocji i popędów, które z dużą siłą dochodzą do głosu w wieku dorastania (m.in. zauroczenie i zakochanie, pobudzenie seksualne, złość i gniew), jest tygrys – zwierzę bardzo silne i piękne – tak jak silne i piękne mogą być wymienione emocje i popędy. Te same impulsy mogą być jednak w niektórych okolicznościach groźne – podobnie jak tygrys. Dzięki tej metaforze trenerzy mogą obrazowo przedstawić uczestnikom programu zarówno pozytywne aspekty przeżywania tych emocji, jak i niebezpieczne konsekwencje, jakie mogą się pojawić, jeśli człowiek bezrefleksyjnie poddaje się impulsom i nie próbuje świadomie kierować swoim postępowaniem.

W czasie programu trenerzy przedstawili również konkretne sposoby nauki osvajania „wewnętrznych tygrysów” i kierowania nimi, czyli akceptacji własnych uczuć i kierowania popędem seksualnym. Na koniec pierwszego spotkania trenerzy zachęcali uczestników programu, by spróbowali, choćby jeden raz, w konkretnej sytuacji, wykorzystać którąś z omawianych wskazówek. W ten sposób program wykorzystuje opisaną przez Hansena skuteczną strategię profilaktyczną, jaką jest motywowanie młodzieży do podjęcia prozdrowotnych minidecyzji (W. Hansen, 1992).

Drugie spotkanie z młodzieżą

Na początku drugiego mityngu przeprowadzono wśród młodzieży ankietę badającą wykorzystanie przez uczniów wskazówek omawianych pierwszego dnia zajęć. W sondażu udział brali jedynie ci uczniowie, którzy byli na pierwszym spotkaniu

Liczba uczniów, którzy wzięli udział w sondażu: 80

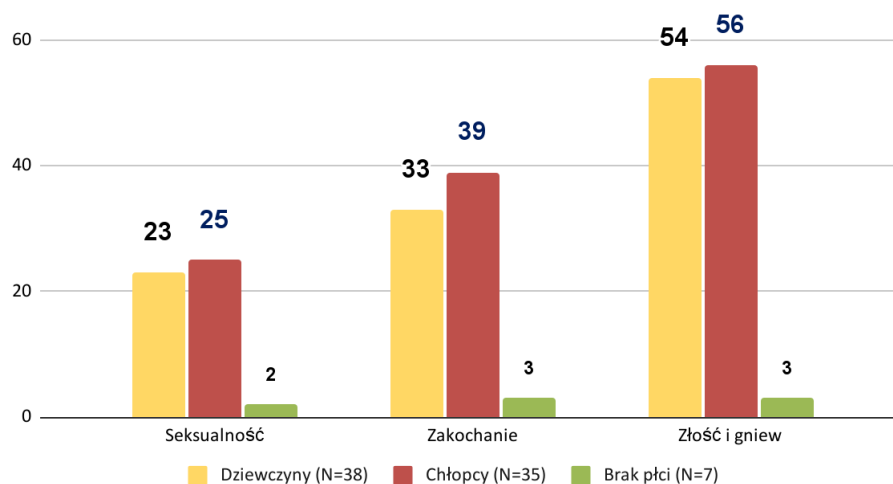
Liczba dziewcząt: 38

Liczba chłopców: 35

Liczba osób, które nie zaznaczyły swojej płci metrykalnej: 7

Wykres 3 pokazuje, że mimo krótkiego czasu między spotkaniami, zdecydowana większość młodzieży podjęła próbę oswojenia swoich „wewnętrznych tygrysów” poprzez podjęcie konkretnych decyzji i wynikających z nich działań.

Wyniki ankiety z minidecyzjami profilaktycznymi "tygrysy"

Wykres 3. Liczba osób, które podjęły minidecyzje profilaktyczne w różnych obszarach, w podziale na płeć.

Najwięcej minidecyzji podjętych przez młodzież dotyczyło radzenia sobie ze złością i gniewem, było ich w sumie 113. Nieco mniej decyzji dotyczyło zakochania – 75 i seksualności – 50.

Podsumowując, wśród 80 uczniów (średnie wyliczenie uwzględnia odpowiedzi osób, które nie zaznaczyły swojej płci) zostało podjętych w sumie 238 minidecyzji. Statystycznie każdy uczeń podjął 2,98 minidecyzji.

Warto zauważyć, że młodzież podjęła postawione zadanie w szerszym wymiarze, niż zakładało polecenie. Należy to potraktować jako przejaw pozytywnego zaangażowania młodzieży w przebieg procesu profilaktycznego.

Przytoczone wyniki zostały zaprezentowane młodzieży pod koniec drugiego mityngu. Celem tego elementu było pokazanie młodzieży, że większość osób podjęła zadanie postawione przez trenerów i wykonała więcej działań prozdrowotnych, niż zawierała instrukcja. Istotą takiego podejścia jest uświadomienie młodym ludziom dużego pozytywnego potencjału, jaki posiadają, jeśli chodzi o podejmowanie zachowań związanych z nauką radzenia sobie z silnymi i trudnymi emocjami. Równocześnie cel metodyczny, jakim było zaangażowanie młodzieży w podjęcie minidecyzji profilaktycznych służących nauce umiejętności koniecznych dla zdrowego stylu życia, został osiągnięty.

W odrębnym elemencie programu trenerzy kierują do młodzieży przekaz, że osvajanie „wewnętrznych tygrysów” jest możliwe tylko wtedy, gdy żyje się na trzeźwo. Korzystanie z różnego rodzaju substancji psychoaktywnych w okresie dorastania (alkohol, narkotyki, dopalacze), powoduje zahamowanie rozwoju umiejętności radzenia sobie z emocjami oraz umiejętności społecznych.

W trakcie drugiego spotkania bliżej omówione zostały zagadnienia związane ze współżyciem seksualnym. Za każdym razem, gdy mowa była o relacjach międzyludzkich czy współżyciu seksualnym, przedstawiano je jako wyraz więzi dwóch osób, posiadających wszystkie ludzkie wymiary, a nie tylko jako kontakt fizyczny dwóch ciał. Podczas całego programu trenerzy dbali o dobrą komunikację z uczestnikami oraz modelowali postawę wzajemnego szacunku do każdej osoby, niezależnie od wyrażanych przez nią opinii i podejmowanych zachowań. Ma to szczególne znaczenie przy podejmowaniu z młodzieżą delikatnego tematu, jakim jest seksualność.

W czasie drugiego spotkania wyraźnie ukazane zostało piękno ludzkiej seksualności oraz seksualnej bliskości. Sfera seksualności opisana była jako zarazem piękna i intymna, a co za tym idzie - delikatna i podatna na zranienia. Omówione zostały możliwe konsekwencje wczesnych kontaktów seksualnych podejmowanych w bardzo młodym wieku, w oderwaniu od trwałego związku opartego na miłości, wierności i odpowiedzialności. Ukazana została złożoność sytuacji, w której między dwojgiem młodych ludzi pojawia się największa możliwa bliskość fizyczna i związane z nią bardzo silne przeżycia emocjonalne, a proces wzajemnego poznawania się w innych sferach pozostaje wciąż na etapie bardzo początkowym, gdyż głębsze poznanie drugiej osoby w związku (w zakresie szacunku, uczciwości, odpowiedzialności, ofiarności, itp.) wymaga upływu czasu i wspólnego przejścia różnych sytuacji i prób życiowych. Przedstawione zostały młodzieży najczęstsze bezpośrednie konsekwencje emocjonalne wczesnych kontaktów seksualnych, konsekwencje związane z budowaniem przyszłych związków oraz możliwe konsekwencje zdrowotne. Skierowana została do młodzieży wyraźna zachęta do wstrzeźliwości seksualnej aż do czasu zawarcia trwałego związku opartego na wyłączności, wierności i szacunku (chodzi tu o związek małżeński w sensie formalnym lub w sensie naturalnym – związek dwojga osób, oparty o zobowiązującą deklarację wspólnej drogi życia). Trenerzy starają się ukazać młodzieży wartość dążenia do zbudowania trwałej relacji miłosnej na całe życie i wartość płynącą ze zobowiązania wobec drugiej osoby w związku. Ukazywanie tych wartości jest czynione w taki sposób, by nie dotknąć tych licznych młodych ludzi, którzy doświadczyli rozpadu związku swoich rodziców i by nie wzbudzać w nich ocen wobec własnych rodziców. Wskazanie młodzieży ku czemu warto dążyć w żadnej mierze nie oznacza oceniania czy tym bardziej osądzania ludzi, którym tych dążeń z różnych przyczyn nie udało się zrealizować.

Program Archipelag Skarbów® jest programem profilaktyki uniwersalnej, odwołującym się do paradygmatu określanego w psychologii zdrowia jako „pierwszorzędowa zmiana zachowań” (Green, 2003 za: Grzelak, 2009). A zatem konsekwentnie motywuje on „unikania ryzyka” i zachowań ryzykownych, związanych z różnymi obszarami zagrożeń. Obejmuje to motywowanie młodzieży do unikania narkotyków, alkoholu, papierosów, dopalaczy, przemocy, hazardu, a także wczesnych kontaktów seksualnych. Wskazywanie zdrowego stylu życia różnych obszarów oznacza w tym podejściu konsekwentne zachęcanie nie do ograniczania ryzyka (w rozumieniu znanym z psychologii zdrowia) a do jego unikania. Wobec młodych ludzi, którzy już podjęli jakiś rodzaj zachowań ryzykownych, kierowany jest zgodny z ww. paradygmatem komunikat „zawróć”. Nie oceniając i nie osądzając tych nastolatków, którzy weszli na „ścieżki ryzyka” trenerzy zachęcają ich do zawrócenia z tej drogi i zmiany stylu życia. Jednym z warunków skuteczności pracy trenerów jest szacunek dla każdego młodego człowieka i nieosądzanie. Osobny fragment programu poświęcony na przekaz do osób, w których życiu kontakty seksualne pojawiły się bez żadnej formy zewnętrznego przymusu

(czyli w wyniku albo ich własnych decyzji, albo okoliczności). Osobną zaś troską objęte są osoby, które doświadczyły kontaktów seksualnych w wyniku cudzego przymusu. Tematy te zostały podjęte w sposób spełniający zasady bezpieczeństwa psychologicznego. Poruszenie ich w dużej grupie młodzieży pozwoliło zachować anonimowość i bezpieczeństwo uczestniczącym w spotkaniu ofiarom przemocy (statystycznie w tak dużej grupie młodzieży bardzo często znajdują się pojedyncze osoby, które doświadczyły tego typu zranień). Skierowany do nich przekaz obejmował trzy elementy: ukazanie piękna i potencjału ich zranionej seksualności, uwolnienie od poczucia winy oraz motywację do szukania pomocy. Co roku otrzymujemy informacje o uczestniczkach i uczestnikach programu, którzy dzięki udziałowi w Archipelagu Skarbów® po raz pierwszy zdobyli się na odwagę by zwrócić się po pomoc w związku z doświadczeniem wykorzystania seksualnego lub przemocy domowej. Podobnie jak do osób, które podjęły kontakty seksualne w wyniku własnych decyzji (które także pozostają anonimowe), kierowany był do nich przekaz dodający im wiary w siebie i zarazem motywujący do przyjęcia nowego sposobu budowania związków w przyszłości (w tym postawy wstrzemięźliwości seksualnej).

Celem tego fragmentu programu było pokazanie sfery seksualnej człowieka jako pięknej i ważnej w jego życiu, do której jednak nie należy podchodzić w oderwaniu od innych sfer – emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej.

W nawiązaniu do tematu seksualności przedstawiona młodzieży została wiedza o antykoncepcji, pochodząca z wyników aktualnych badań naukowych, publikowanych w kluczowym źródle, z którego korzystają amerykańscy lekarze (*Contraceptive Technology*, 21th edition; Trussel i in., 2018). Omówione zostały najważniejsze sposoby działania najczęściej stosowanych metod antykoncepcyjnych, z rozróżnieniem na działania o charakterze w dosłownym sensie antykoncepcyjne (ograniczające możliwość poczęcia dziecka) oraz o charakterze przeciwnieżdzeniowym (gdy zarodek ginie na etapie między zapłodnieniem a zagnieżdzeniem lub po zagnieżdzeniu).

Zgodnie z wiedzą płynącą z badań naukowych zaznaczono, że stosowanie środków antykoncepcyjnych nie oznacza całkowitego wykluczenia poczęcia dziecka. Uczciwe przedstawienie naukowych faktów wskazujących na określony współczynnik skuteczności poszczególnych metod antykoncepcyjnych nie jest połączone ani z zachęcaniem do ich stosowania, ani ze zniechęcaniem. Trenerzy informują o antykoncepcji, jednak motywują do wstrzemięźliwości seksualnej jako najlepszego wyboru dla nastolatka.

Silny akcent położono na uwrażliwienie młodzieży, że jeśli już doszło do poczęcia dziecka przez kogoś z ich rówieśników, bardzo ważne jest nieosądzanie nastoletnich matek i ojców. Przeciwnie, osoby te potrzebują od rówieśników szacunku i wsparcia. Liczne doświadczenia trenerów programu „Archipelag Skarbów®” z uczestnictwem w programie uczennic będących w ciąży pokazują, że program pomaga im i całej grupie zbudować takie relacje, że ciąża ich koleżanki przestaje być tematem tabu i w których nastoletnia matka, znajdująca się w obiektywnie trudnej sytuacji, nie jest wyśmiewana czy wytykana palcami, lecz znajduje życzliwość i wsparcie ze strony koleżanek i kolegów.

Omówione zostały najważniejsze rodzaje zakażeń przenoszonych drogą płciową, w tym zakażenie wirusem HIV, wraz z informacją o tym, które z nich mogą nie dawać widocznych objawów oraz którymi można się zakazić także przez kontakty seksualne bez pełnego współżycia. Podane zostały współczynniki skuteczności prezerwatywy w ochronie przed poszczególnymi zakażeniami (S. Weller K. Davis, 2004; A. McKay, 2007). Przedstawienie tych danych miało na celu uświadomienie młodzieży, że prezerwatywa daje znaczącą, ale niecałkowitą ochronę przed zakażeniami przenoszonymi drogą płciową. Znaczenie takiej wiedzy podkreśla teoria homeostazy ryzyka. W myśl tej teorii i potwierdzających ją badań empirycznych, fałszywe poczucie stuprocentowego bezpieczeństwa może powodować wzrost ryzykowności zachowań. Świadomość realnego poziomu ryzyka jest potrzebna szczególnie nastolatkom, którzy mają tendencję do zaniżania ryzyka i zakładania, że „mnie to na pewno nie spotka”.

W trakcie drugiego spotkania obszerny blok tematyczny został poświęcony refleksji dotyczącej tego, kto może być przewodnikiem w życiu. Omówione zostały różne grupy osób mających wpływ na młodego człowieka. Akcent został położony na to, aby zachęcić młodych ludzi do pozytywnego patrzenia na dorosłych z najbliższego otoczenia, a szczególnie rodziców i nauczycieli.

Trenerzy starali się przekazać, że od dorosłych z najbliższego otoczenia warto brać to, co dobre, nawet jeśli nie są wzorem we wszystkich dziedzinach życia. Pokazano również, że młodzi ludzie już teraz są lub stają się przewodnikami dla młodszego rodzeństwa czy też koleżanek, kolegów.

W sposób bardzo wyraźny przedstawiona została wiedza na temat niekorzystnego wpływu środków psychoaktywnych na zawieranie znajomości i budowanie relacji. Do młodzieży skierowana została wyraźna zachęta do całkowitej abstynencji od narkotyków i dopalaczy oraz do całkowitego unikania alkoholu w okresie dojrzewania. Tylko takie podejście do sprawy używek umożliwia naukę radzenia sobie ze stresem, kontaktami międzyludzkimi oraz naukę wielu innych umiejętności, których rozwój zatrzymuje się u osób korzystających z substancji psychoaktywnych.

Ukazana została siła presji rówieśniczej i waga asertywnego radzenia sobie z nią. Tematy związane z sięganiem przez młodzież po środki psychoaktywne (alkohol, narkotyki, dopalacze) zostały poruszone w odniesieniu do głębokich motywacji młodych ludzi, by być szczęśliwym w życiu osobistym. W świetle badań nad skutecznymi programami w profilaktyce problemów młodzieży oraz teorii, na których opiera się model profilaktyki zintegrowanej, takie podejście daje największe szanse na prozdrowotną zmianę postaw i zachowań młodzieży w wielu obszarach profilaktyki.

Jedną z form aktywizacji młodzieży na rzecz zdrowego stylu życia jest *Festiwal twórczości*, który odbywa się na koniec drugiego spotkania. Jest on elementem programu, w którym sama młodzież formułuje przekaz profilaktyczny do swoich rówieśników, poruszając między innymi tematy dotyczące szacunku, wpływu alkoholu, narkotyków, pornografii, znaczenia wartości w życiu człowieka.

Liczba przygotowanych i przedstawionych prac przez Państwa uczniów: 2. Prace nawiązywały do tematów takich, jak: miej zasady i bądź im wierny miłość, w której najważniejszy jest niebieski obowiązek domowy na wesoło; szacunek do dziewcząt i kobiet; osvajanie tygrysów. Wszyscy uczestnicy festiwalu usłyszeli brawa od swoich rówieśników. Wszyscy również otrzymali prawo do pozytywnej oceny z przedmiotów, do których poszczególne prace zostały zaliczone, po uzgodnieniu tego z nauczycielem prowadzącym. Autorzy prac zostali nagrodzeni gadżetami profilaktycznymi.

Na zakończenie *Festiwalu twórczości* młodzież wspólnie z trenerami odśpiewała autorską szantę pt. „Ballada Starego Bosmana”. Szanta ta zbiera kwintesencję treści programu i stanowi jego artystyczne podsumowanie. W sposób lekki i humorystyczny szanta przypomina i utrwala znaczenie najważniejszych symboli programu. Włączanie się młodzieży we wspólny śpiew piosenki o treściach profilaktycznych, a także radość i energię, jaką młodzież w to wkłada, można potraktować jako wskaźnik pozytywnego odbioru przekazu profilaktycznego programu przez młodzież.

Prezentacja przez młodych ludzi twórczych prac promujących zdrowy styl życia wobec dużej grupy rówieśników oraz wspólny śpiew szanty pokazują, że trenerom udało się przełamać typową dla grup nastolatków barierę wstydu przed publicznym opowiedzeniem się po stronie wartości i zdrowego stylu życia.

Na zakończenie programu trenerzy zostawili adres e-mail, na który uczniowie mogą zgłaszać się zarówno ze swoimi uwagami dotyczącymi realizacji, jak i problemami czy prośbami o wsparcie. Na maile odpowiada zespół psychologów i psychoterapeutów.

3.4.4. EWALUACJA BEZPOŚREDNIA MODUŁU DLA MŁODZIEŻY

Ocena programu przez młodzież

Na zakończenie programu została przeprowadzona wśród uczniów ankieta oceniająca program i jego przydatność dla młodzieży, nazywana dalej ankietą ewaluacji bezpośredniej⁵.

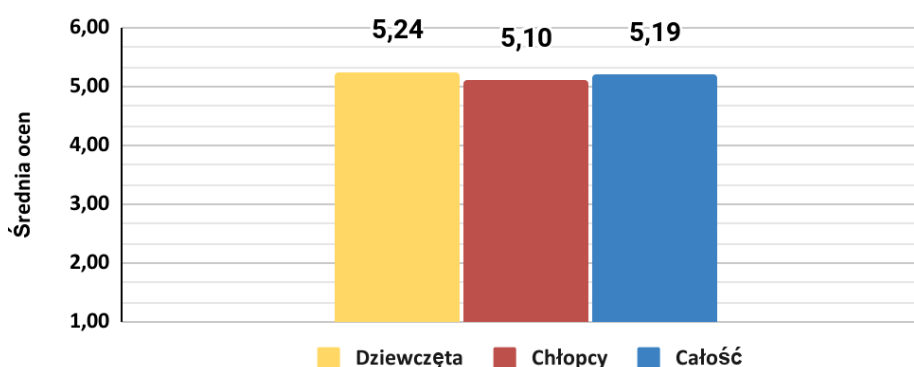
Liczba uczniów, którzy wypełnili i oddali ankietę ewaluacji bezpośredniej:

Liczba dziewcząt: 34

Liczba chłopców: 40

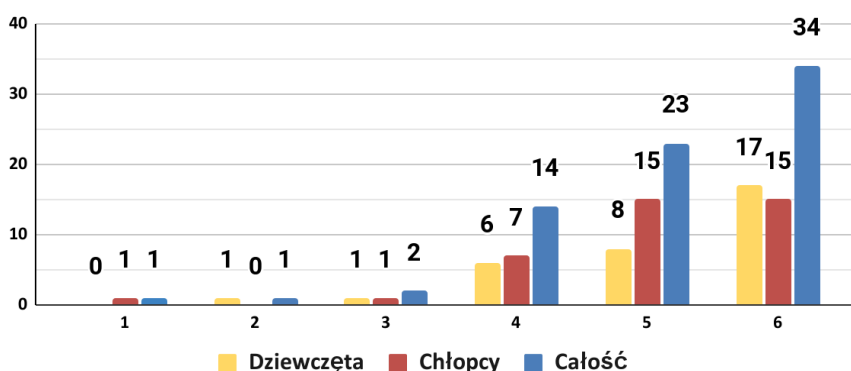
Liczba osób, które nie zaznaczyły swojej płci: 4

Ocena programu przez uczestników

Wykres 4a. Średnia ocena programu wystawiona przez młodzież.⁶

Rozłożenie poszczególnych ocen wystawionych przez młodzież

Wykres 4b. Rozłożenie poszczególnych ocen wystawionych przez młodzież.

Młodzież oceniła realizację programu na 5,19. (Średnia obliczona dla ocen w skali 1-6)

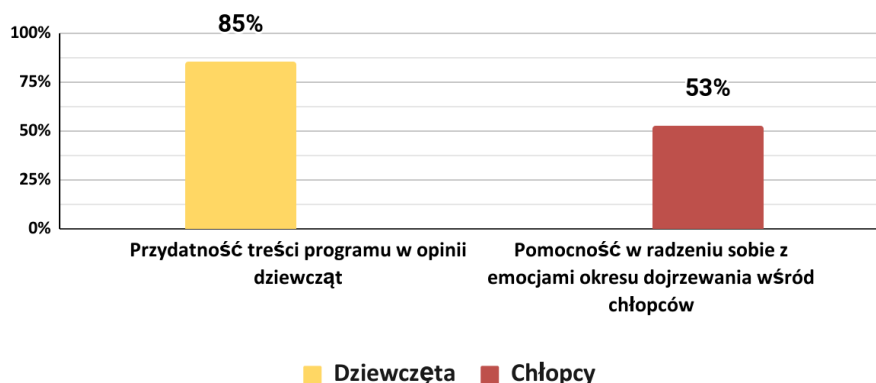
To wysoka średnia, jest porównywalna do ogólnopolskiej średniej wieloletniej, która wynosi 4,78 (średnia mierzona na przestrzeni lat 2012-23, liczba badanej młodzieży: 262 744 uczniów).

⁵ Liczba uczniów wynikająca z ankietek ewaluacji bezpośredniej jest może być różna od liczby uczniów obecnych w drugim dniu programu w szkole (informacja uzyskana od szkolnego pedagoga). Dynamika pracy z dużą grupą młodzieży nie pozwala na sprawdzenie, skąd wynikała ta różnica, która jednak jest na tyle nieduża, że nie wpływa na całościowy obraz wyników ankiety.

⁶ Na wszystkich wykresach w dalszej części sprawozdania odpowiedzi osób, które w ankiecie nie zaznaczyły swojej płci, zostały ujęte w słupku „całość”.

W kontrolowanych badaniach ewaluacyjnych programu przeprowadzonych w roku 2019-20 wykazano, że niektóre odpowiedzi młodzieży z ankiet ewaluacji bezpośredniej są szczególnie silnie powiązane ze skutecznością profilaktyczną danej realizacji programu. Wśród dziewcząt ze skutecznością profilaktyczną programu najsilniej koreluje wyrażona w ankiecie ocena przydatności treści programu. Wśród chłopców ze skutecznością profilaktyczną programu najsilniej wiąże się wyrażona w ankiecie ewaluacji bezpośredniej opinia, że udział w programie był pomocny w konstruktywnym radzeniu sobie z silnymi emocjami okresu dojrzewania (złość i gniew, zakochanie, pobudzenie seksualne). Ogólna ocena programu koreluje ze skutecznością profilaktyczną programu dla obu płci, jednak nieco słabiej niż wyżej opisane wskaźniki.

Wskaźniki szczególnie silnie powiązane ze skutecznością profilaktyczną programu

Wykres 5. Wskaźniki szczególnie silnie powiązane ze skutecznością profilaktyczną programu.

Wykres ten oznacza, że realizacja programu odznaczała się szczególnie dobrą skutecznością profilaktyczną dla 85% dziewcząt i 53% chłopców.

Motywacja do zdrowego stylu życia – deklaracje młodzieży

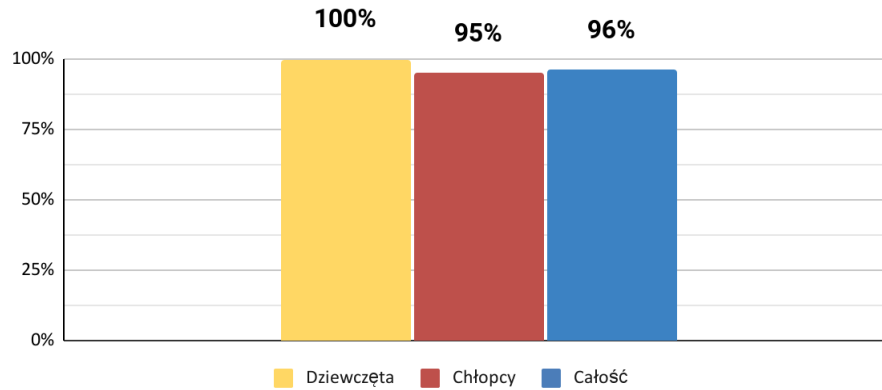
Przedstawione poniżej wykresy pozwalają zobaczyć, jaki odsetek uczniów poczuł się zmotywowany do zdrowego stylu życia w różnych jego aspektach.

Wykres 6 przedstawia odsetek osób, które po programie poczuły się zmotywowane do podjęcia zdrowego stylu życia **w przynajmniej jednym** spośród obszarów profilaktyki poruszanych przez program:

- unikanie alkoholu,
- unikanie narkotyków,
- unikanie pornografii,
- nauka radzenia sobie z własnymi emocjami,
- większy szacunek do innych ludzi,
- czekanie z rozpoczęciem współżycia seksualnego do zawarcia trwałego związku opartego na wierności lub co najmniej do dorosłości.

Odsetek uczniów zmotywowanych do zdrowego stylu życia w co najmniej jednym aspekcie

(alkohol, narkotyki, kontakty seksualne, pornografia, przemoc, radzenie sobie z emocjami)

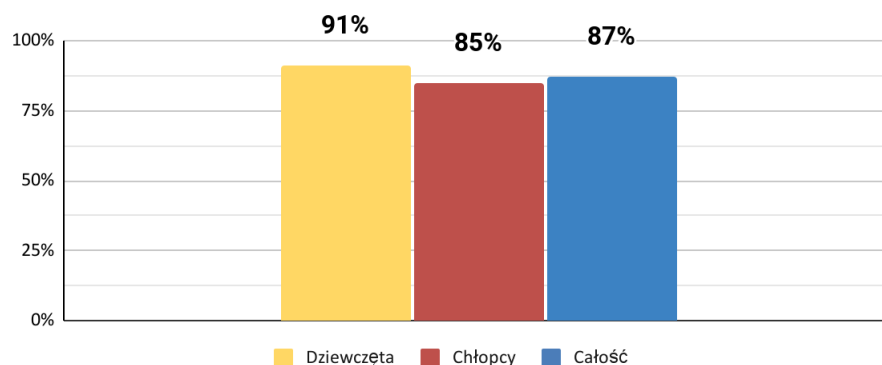
Wykres 6. Odsetki osób zmotywowanych do podjęcia zdrowego stylu życia w przynajmniej jednym obszarze⁷.

Bardzo wysoki odsetek uczniów uczestniczących w programie Archipelag Skarbów® (aż 96%) zadeklarował motywację do podjęcia zdrowego stylu życia w co najmniej jednym obszarze poruszonym przez program.

Wykres 7 przedstawia odsetek młodzieży zmotywanej do trzech lub więcej zachowań prozdrowotnych poruszanych w programie profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów®.

Odsetek uczniów zmotywowanych do zdrowego stylu życia w co najmniej trzech aspektach

(alkohol, narkotyki, kontakty seksualne, pornografia, przemoc, radzenie sobie z emocjami)

Wykres 7. Odsetki osób zmotywowanych do podjęcia zdrowego stylu życia.

⁷ Słupki „całość” nie musi być prostą średnią odpowiedzi dziewcząt i chłopców, lecz średnią ważoną, a ponadto zawiera odpowiedzi osób, które nie zaznaczyły swojej płci, przez co wynik, jaki prezentuje, może się różnić od średniej arytmetycznej obliczonej na podstawie średnich z odpowiedzi dziewcząt i chłopców.

Aż 87% uczestników programu Archipelag Skarbów® zostało zmotywowanych do zdrowego stylu życia w co najmniej trzech aspektach (unikanie alkoholu, unikanie narkotyków, czekanie ze współżyciem seksualnym, unikanie oglądania pornografii, odnoszenie się do innych z większym szacunkiem, nauka radzenia sobie z własnymi emocjami).

Zmotywowanie młodzieży do zdrowego stylu życia w tak wielu obszarach jest możliwe dzięki temu, że – w myśl modelu profilaktyki zintegrowanej – program Archipelag Skarbów® porusza wiele tematów rozwojowo istotnych dla uczestników. Taka konstrukcja programu sprawia, że każdy młody człowiek może znaleźć w przekazie profilaktycznym coś dla siebie.

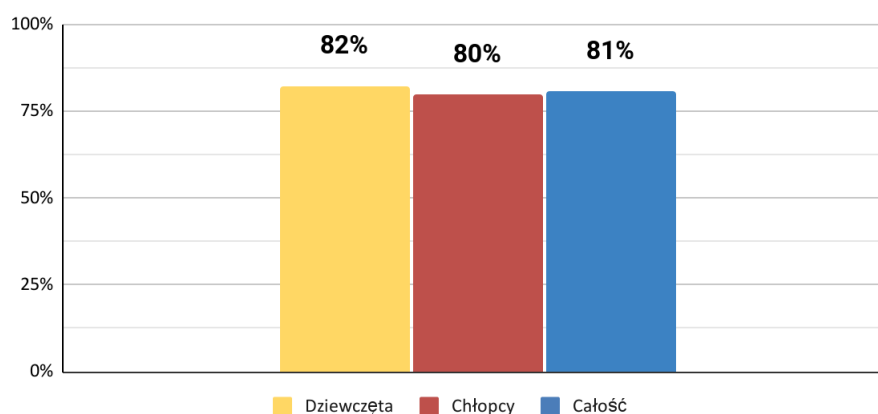
Wysokie odsetki osób zmotywanych do podjęcia zdrowego stylu życia proponowanego w programie Archipelag Skarbów® są ważnym wskaźnikiem odbioru programu przez młodzież i istotnym potwierdzeniem, że praca oparta na podejściu zintegrowanym jest efektywna. Dzięki szerokiemu spektrum celów i treści programu możliwe jest uzyskanie efektów profilaktycznych w różnych obszarach jednocześnie. Wyniki kontrolowanych badań ewaluacyjnych programu z lat 2019-2020 pokazują, że **realizacje cechujące się wyższym odsetkiem zmotywanej prozdrowotnie młodzieży mają wyższą skuteczność profilaktyczną** (więcej pozytywnych efektów dowiedzionych badaniami).

Szczegółowe zestawienia wyników ewaluacji bezpośredniej, w podziale tematycznym

Poniżej przedstawiono szczegółowe zestawienia odsetków młodzieży zmotywowanej do podjęcia poszczególnych zachowań prozdrowotnych, zaczynając od unikania narkotyków i alkoholu poprzez większe szanowanie innych, unikanie pornografii i czekanie z rozpoczęciem współżycia do ślubu lub dorosłości.

- **Substancje psychoaktywne**

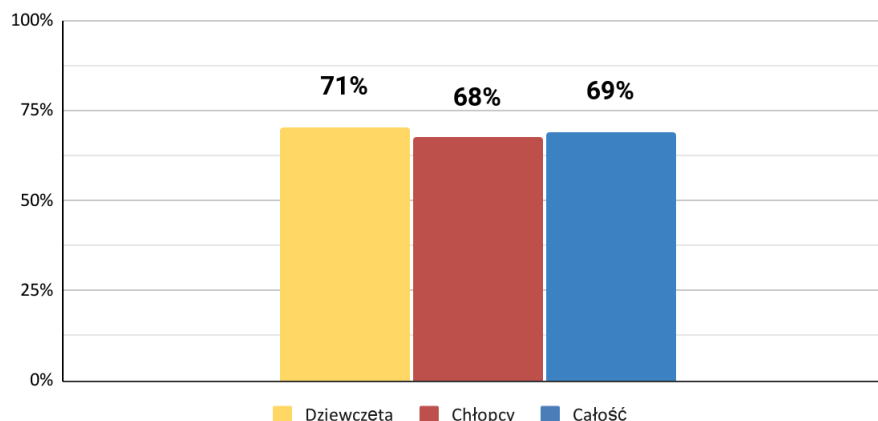
Odsetek uczniów zmotywanych do unikania narkotyków

Wykres 8. Odsetki osób zmotywanych do większego unikania narkotyków.

Wykres 8 pokazuje, że większość uczestników programu poczuła się zmotywana do większego unikania narkotyków.

Odsetek uczniów zmotywowanych do unikania alkoholu

Wykres 9. Odsetki osób zmotywowanych do większego unikania alkoholu.

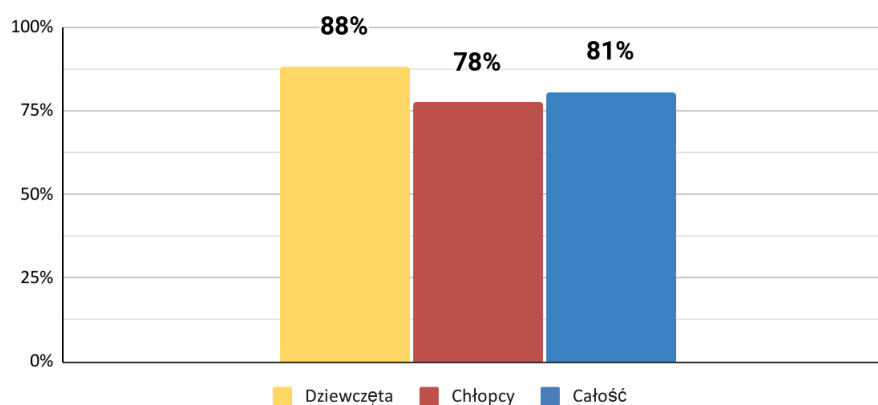
Wykres 9 pokazuje, że 69% młodzieży uczestniczącej w programie zadeklarowało motywację do większego unikania alkoholu. Chłopcy częściej niż dziewczęta składali takie deklaracje.

Odsetki osób zmotywowanych do większego unikania alkoholu zwykle są niższe od odsetków osób zmotywowanych do unikania narkotyków. Na taki obraz wyników może mieć wpływ fakt, że alkohol jest substancją legalną (choć niedozwoloną poniżej 18 r.ż.), bardzo intensywnie reklamowaną (piwo), a w społeczeństwie panuje dość duże przyzwolenie na korzystanie z tego rodzaju napojów.

• Szacunek

Kolejne pytanie dotyczyło motywacji do większego szanowania innych. Szacunek i przemoc to dwa przeciwne krańce kontinuum. Pytanie o motywację do większego szanowania innych ludzi jest traktowane jako wskaźnik zmotywowania młodzieży do unikania przemocy w różnych jej przejawach.

Odsetek uczniów zmotywowanych do większego szanowania innych

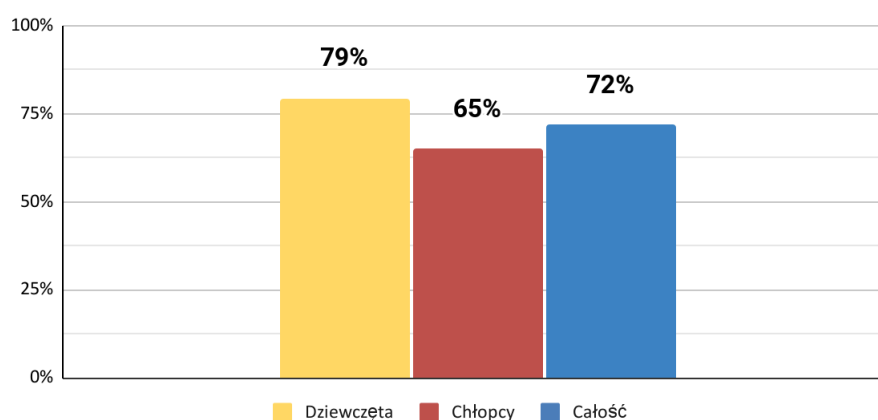
Wykres 10. Odsetki osób zmotywowanych do większego szacunku wobec innych osób.

Jak pokazuje wykres 10, 81% uczestników programu zadeklarowało motywację do większego szanowania innych. Dziewczeta podobnie często jak chłopcy składały taką deklarację.

• Seksualność

Następne wykresy odnoszą się do utrzymania lub podjęcia przez młodzież zdrowego stylu życia w obszarze seksualności.

Odsetek uczniów zmotywowanych do unikania pornografii

Wykres 11. Odsetki osób zmotywowanych do większego unikania pornografii.

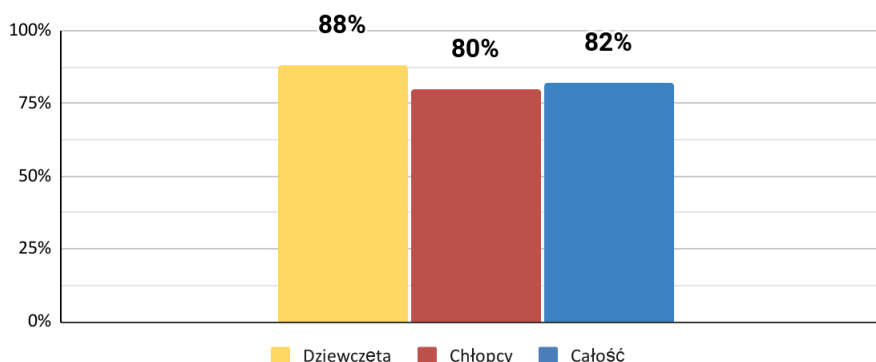
Większość młodzieży uczestniczącej w realizacji poczuła się zmotywowana do większego unikania pornografii, co pokazuje wykres 11.

Z badań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej opisanych w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) wynika, że: 33% chłopców 15-letnich korzysta z pornografii „sześć i więcej razy w miesiącu”, a około 14% ogląda tego typu treści „częściej niż raz dziennie”, podczas gdy wśród dziewcząt to odpowiednio 4% i 2%. Dla młodzieży 14-letniej wyniki badań przedstawiają się następująco: 37% chłopców korzysta z pornografii „sześć i więcej razy w miesiącu”, a około 14% ogląda tego typu treści „częściej niż raz dziennie”, podczas gdy wśród dziewcząt to odpowiednio 5% i 2%.

Wobec takiego nasilenia problemu korzystania z pornografii przez chłopców, warto docenić tę grupę młodzieży uczestniczącej w programie Archipelag Skarbów®, która zadeklarowała motywację do większego unikania tego zachowania.

Odsetek uczniów zmotywowanych do czekania ze współżyciem seksualnym do ślubu lub prawdziwej dorosłości

Wykres 12. Odsetki osób zmotywowanych do czekania z rozpoczęciem współżycia seksualnego do ślubu lub prawdziwej dorosłości.

Większość młodzieży uczestniczącej w realizacji poczuła się zmotywowana do czekania z rozpoczęciem kontaktów seksualnych do ślubu lub dorosłości. Dziewczeta nieco częściej niż chłopcy zadeklarowały taką motywację.

Z badań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej prowadzonych w ramach Diagnozy problemów i pozytywnego potencjału młodzieży wynika, że wśród młodzieży z klas 7 i 8, jeszcze przed udziałem w programie Archipelag Skarbów®, 45% dziewcząt i 35% chłopców chce czekać z rozpoczęciem współżycia seksualnego do pełnej dorosłości rozumianej jako bycie dojrzałym, samodzielnym, zdolnym do podjęcia odpowiedzialności za rodzinę, a 19% dziewcząt i 19% chłopców chce czekać z rozpoczęciem współżycia do ślubu (cywilnego lub kościelnego), czyli do momentu zawarcia trwałego związku opartego na wyłączności i wierności.⁸

Temat ten wymaga szerszego komentarza, który pozwoli uniknąć nieporozumień.

Prowadząc program profilaktyki uniwersalnej, który jest skierowany do młodzieży wychowywanej w swych rodzinach w duchu różnych wartości, stoimy na stanowisku, że obowiązkiem trenerów jest łączyć w swej pracy szacunek do różnych światopoglądów, a przekaz profilaktyczny programu musi być tak sformułowany, by był odebrany jako wsparcie w wychowaniu dzieci przez bardzo różnych rodziców. Mamy płynącą z wyników badań świadomość, że jeszcze przed naszym programem 40% młodych ludzi uważa, że warto z kontaktami seksualnymi czekać do dorosłości (i to rozumianej w sposób głębszy i bardziej wymagający niż ukończenie 18 lat), a 19% młodzieży ma pogląd, że właściwą cezurą dla podjęcia kontaktów seksualnych jest ślub (podjęty w formie zgodnej z przekonaniami danej osoby). Umocnienie w swych przekonaniach młodzieży, która była wychowywana w takim duchu, stanowi nie tylko ważny aspekt zapobiegania podejmowaniu ryzykownych zachowań seksualnych w wieku nastoletnim, ale jest też istotnym wsparciem dla rodziców i wychowawców.

Należy po raz kolejny zaznaczyć, że wskazywanie młodzieży optymalnego kierunku dającego maksymalne zabezpieczenie przed poczęciem dziecka w tak wczesnym wieku a zarazem przed zakażeniami przenoszonymi drogą płciową, jakim jest wstrzemięźliwość seksualna, nie wiąże się z piętnowaniem ani osądzaniem stylu życia osób, które podejmują wczesne kontakty seksualne. Podejście to nie jest też związane z negatywnym ukazywaniem seksualności jako sfery groźnej i niebezpiecznej. Jest

⁸ Dane IPZIN z lat szkolnych 2021-23, klasy 8 szkoły podstawowej, dziewczęta N=1254, chłopcy N=1159.

wprost przeciwnie. Jednym z głównych argumentów na rzecz odłożenia kontaktów seksualnych na później i niepodejmowania ich w wieku nastoletnim, jest znaczenie, rola i piękno sfery seksualnej.

Z punktu widzenia zdrowia młodzieży, mającej bardzo łatwy dostęp do pornografii oraz seksualizujących treści kultury masowej, bardzo ważne jest, by w sposób mądry i atrakcyjny ukazać im zdrową alternatywę dla bombardującego ich umysły i serca przekazu, ukazującego swobodę seksualną, a nawet przedmiotowe podejście do seksualności własnej i innych, jako postawę powszechną i właściwą oraz odpowiadającą na ich aspiracje, by stać się dorosłym.

Program Archipelag Skarbów® proponuje styl życia, który wiąże się z opóźnieniem inicjacji seksualnej lub rezygnacją z kontaktów seksualnych przez tych, którzy już je podjęli na okres od danego momentu, aż do zawarcia trwałego związku. Propozycja ta jest ukazana jako wartościowy ideał. Przekaz ten nie jest powiązany z żadnym osądem wobec innych postaw. Na młodzież nie jest nakładane moralizatorskie oczekiwanie, przymuszające do proponowanego stylu życia. Jest on wskazany jako atrakcyjny ideał, do którego warto dążyć, ale też który da się osiągnąć, jeśli się tego zapragnie i jeśli się opanuje niezbędne umiejętności poznawcze i społeczne. Pełen wrażliwości i troski, nieosądzający sposób, w jaki trenerzy mówią o osobach, które podjęły wczesne kontakty seksualne, o osobach, które doświadczyły trudów nastoletniego macierzyństwa lub ojcostwa oraz o osobach, które doświadczyły molestowania seksualnego lub innych form przemocy sprawia, że propozycja wstrzemięźliwości seksualnej nie ma charakteru presji ani moralizatorstwa.

Z punktu widzenia profilaktyki ryzykownych zachowań seksualnych nie ma lepszej postawy życiowej dla 14-16-latków niż wstrzemięźliwość seksualna – zmotywowanie młodych ludzi do odłożenia kontaktów seksualnych na później i/lub utrzymania tej postawy zmniejsza ryzyko nieplanowanego poczęcia dziecka oraz zarażenia się chorobami przenoszonymi drogą płciową. Realnym celem trenerów jest zachęcenie do trwania w tej postawie lub do przyjęcia tej postawy przez możliwie jak najdłuższy okres pomiędzy czasem spotkania z młodzieżą, a ich decyzjami o trwałym związku. Każdy rok wstrzemięźliwości się tu liczy. Program Archipelag Skarbów® nie jest jedynym źródłem wiedzy dla młodzieży. Młodzież czerpie wiedzę z rozmów z rodzicami, z zajęć WDŻ, z Internetu i wielu innych źródeł. Zadaniem programu Archipelag Skarbów® jest uzupełnienie tej wiedzy i zmotywowanie do zdrowego stylu życia w wielu obszarach jednocześnie i ukazanie młodzieży tego, jak bardzo sfera seksualności jest powiązana ze wszystkimi innymi sferami życia.

Z punktu widzenia przytoczonej powyżej argumentacji wskaźnik, jakim jest odsetek młodzieży „zmotywowanej do czekania z kontaktami seksualnymi do dorosłości lub do ślubu” ma charakter czysto profilaktyczny i prozdrowotny, i stanowi ważne uzupełnienie pozostałych wskaźników ewaluacji bezpośredniej mierzących to, na ile udało się zmotywować młodzież do zdrowego stylu życia.

Z przedstawionych danych wynika, że w zakresie każdego z opisanych wyżej obszarów większość młodzieży została zmotywowana do utrzymania lub podjęcia zdrowego stylu życia.

Aż 87% młodzieży uczestniczącej w programie Archipelag Skarbów® zmotywano do prozdrowotnych zachowań w co najmniej trzech obszarach poruszanych w programie, a 96% ma intencję zdrowszego stylu życia w przynajmniej jednym z obszarów.

3.5. MODUŁY DLA RODZICÓW I NAUCZYCIELI

Do istoty modelu profilaktyki zintegrowanej należy prowadzenie działań profilaktycznych w sposób wzmacniający najważniejsze czynniki chroniące młodzież przed zagrożeniami i najważniejsze zasoby lokalnej społeczności. Do tych czynników i zasobów należą przede wszystkim rodzice, opiekunowie i dalsza rodzina, a także wychowawcy i nauczyciele.

Z punktu widzenia podejścia zintegrowanego, działania profilaktyczne prowadzone z pomocą specjalistów spoza szkoły, mają sens pod warunkiem, że są realizowane w oparciu o wartości przekazywane przez rodziców jako najważniejszych wychowawców młodzieży, a jednocześnie są zgodne z celami wychowawczymi i profilaktycznymi realizowanymi przez kadrę pedagogiczną szkoły.

Decyzja dyrekcji, żeby zaprosić do współpracy trenerów programu Archipelag Skarbów®, nastąpiła po zapoznaniu się z jego założeniami, celami i treściami. Jednym z najważniejszych założeń podejścia zintegrowanego, na którym opiera się program, jest dobra współpraca z rodzicami i nauczycielami.

Dyrekcja zaufała trenerom realizującym program, mając nadzieję, że ich praca faktycznie wzmocni i ułatwi codzienną pracę wychowawczą rodziców i wychowawców. Ekipa trenerów wywiązała się z tego zobowiązania poprzez:

- przeprowadzenie programu dla młodzieży w sposób, który umacnia wśród młodych ludzi autorytet pozytywnych, dorosłych przewodników (przede wszystkim rodziców i nauczycieli);
- nawiązanie współpracy wychowawczej z rodzicami poprzez: poinformowanie rodziców za pośrednictwem dyrekcji o realizacji programu w szkole, jego treściach i założeniach, uwrażliwienie szkoły na wagę zebrania zgód rodziców na udział dziecka w programie, zaproszenie wszystkich rodziców na spotkanie informacyjno-szkoleniowe i przeprowadzenie tego spotkania;
- nawiązanie współpracy wychowawczo-profilaktycznej z dyrekcją i koordynatorem z ramienia szkoły, nauczycielami i wychowawcami poprzez:
  - ustalenie zasad tej współpracy i podział odpowiedzialności pomiędzy kadrę pedagogiczną szkoły a ekipę trenerów za przygotowanie i przebieg realizacji poszczególnych elementów programu;
  - zebranie przez lidera ekipy trenerów aktualnych informacji dotyczących pozytywnego potencjału i problemów młodzieży mającej uczestniczyć w programie od pedagoga szkolnego (ankieta przedrealizacyjna);
  - włączenie nauczycieli i wychowawców do współpracy w przeprowadzeniu programu dla młodzieży, za pośrednictwem koordynatora z ramienia szkoły;
  - przeprowadzenie szkolenia dla kadry pedagogicznej (dwie godziny dydaktyczne);
  - przekazanie materiałów szkoleniowych wszystkim uczestnikom szkolenia;
  - przekazanie *Materiałów dydaktycznych na dwie godziny wychowawcze dla klas biorących udział w programie profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów®* wszystkim wychowawcom klas uczestniczących w programie;
  - odebranie przez lidera ekipy ankiety ewaluacyjnej wypełnionej przez koordynatora z ramienia szkoły;
  - przekazanie dyrekcji szkoły i samorządowemu organowi zamawiającemu program *Sprawozdania merytorycznego z realizacji programu Archipelag Skarbów®*, które oprócz ewaluacji i podsumowania przebiegu realizacji zawiera rekomendacje dotyczące ewentualnej, przyszłej współpracy pod kątem zwiększenia siły efektów programu dla młodzieży.

3.5.1. SPOTKANIE DLA RODZICÓW – OPIS I EWALUACJA BEZPOŚREDNIA

Jedną z ważnych funkcji programu Archipelag Skarbów® jest wspieranie budowy dobrych relacji między rodzicami i ich nastoletnimi dziećmi oraz wzmocnienie kompetencji rodziców w ich ważnej roli życiowych przewodników młodzieży.

Opis spotkania dla rodziców

Spotkanie dla rodziców odbyło się w formie stacjonarnej i trwało 1,5 godziny dydaktycznej.

Było wykładem, prowadzonym w oparciu o prezentację multimedialną oraz dialog z uczestnikami.

W trakcie spotkania zaprezentowane zostały cele, efekty i treści programu Archipelag Skarbów®. Omówiono aktualne wyniki badań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej nad młodzieżą, ze szczególnym uwypukleniem danych, świadczących o dużej roli rodziców w ochronie nastoletniej młodzieży przed podejmowaniem zachowań ryzykownych.

Komentarze prowadzącego zawierały wiele wskazówek dotyczących budowania relacji z nastolatkiem oraz praktyczne podpowiedzi zwiększające skuteczność oddziaływania wychowawczego rodziców. Szczególny akcent położony został na umiejętności dobrej komunikacji, które są niezbędne w wychowaniu nastolatka oraz rolę rodziców w tym procesie. W trakcie spotkania uwrażliwiono rodziców na znaczenie słuchania, chwaleń i stawiania granic w rozmowach z dorastającymi dziećmi o ich osobistych sprawach, w tym o zagadnieniach miłości i seksualności.

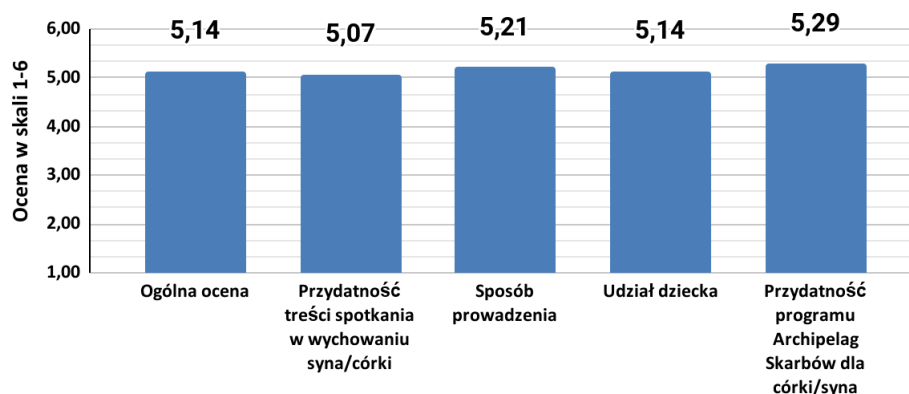
Na koniec spotkania wszyscy rodzice otrzymali ulotkę profilaktyczną „Mini Przewodnik po dżungli kontaktów z nastolatkiem”.

Liczba rodziców obecnych na spotkaniu: 17

Wyniki ankiety ewaluacyjnej wypełnianej przez rodziców

Poniżej prezentujemy wyniki ankiety wypełnionej przez rodziców (N = 14), w której oceniali oni (w skali 1–6) zarówno samo spotkanie dla rodziców, jak i przydatność programu dla dziecka.

Wyniki ankiety ewaluacyjnej spotkania informacyjnego dla rodziców

Wykres 13. Wyniki ankiety ewaluacyjnej wypełnianej przez rodziców na zakończenie spotkania informacyjnego.

Rodzice wysoko ocenili spotkanie (ocena ogólna: 5,14). Treści poruszane na spotkaniu uznali za bardzo przydatne w wychowaniu syna/córki (5,07) a sposób prowadzenia spotkania ocenili jako zrozumiałe i ciekawe (5,21).

Rodzice bardzo pozytywnie ocenili również możliwość udziału syna/córki w programie Archipelag Skarbów® (5,14) oraz jego przydatność dla dziecka (5,29).

W komentarzach wpisywanych na ankietach rodzice wyrażali wdzięczność trenerowi prowadzącemu spotkanie za otrzymane wskazówki. Niektórzy z nich pytali o możliwość przeprowadzenia programu także w klasach młodszych.

3.5.2. SZKOLENIE KADRY PEDAGOGICZNEJ – OPIS I EWALUACJA BEZPOŚREDNIA

Cała realizacja programu Archipelag Skarbów® może mieć wymiar wzmacniający kompetencje kadry pedagogicznej w obszarze prowadzenia skutecznych działań profilaktycznych dla młodzieży. Szkolenie nie ogranicza się do przekazania wiedzy teoretycznej w trakcie spotkania dla rady pedagogicznej. Dla koordynatora z ramienia szkoły oraz nauczycieli uczestniczących w całym programie wraz z młodzieżą, ma ono również wymiar praktyczny i obejmuje znacznie więcej godzin – ok. 10 godzin szkolenia przywarsztatowego.

Opis szkolenia teoretycznego dla kadry pedagogicznej

Liczba nauczycieli, którzy wzięli udział w szkoleniu w ramach modułu dla nauczycieli: 65

W ramach szkolenia zaprezentowane zostały cele i treści programu Archipelag Skarbów® oraz wyniki badań nad jego skutecznością. Omówiono wyniki badań nad młodzieżą, z uwzględnieniem najważniejszych czynników chroniących, na których znaczenie badania wskazują (więzi z pozytywnymi dorosłymi, rodzina, klimat szkoły i klasy, osobisty rozwój i realizacja pasji, religijność [niezależnie od wyznania]) i czynników ryzyka zachowań problemowych młodzieży (presja rówieśników, seksualizacja kultury masowej, brak oparcia w pozytywnych dorosłych). Prowadzący przedstawili wybrane aspekty wiedzy dotyczącej skutecznych strategii w profilaktyce młodzieżowej, a także wiedzę dotyczącą znaczenia „poziomów oddziaływania profilaktycznego i wychowawczego” dla skuteczności zmiany zachowań młodzieży (zob. *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży*, s. 161–168). Omówiono sposoby zastosowania tej wiedzy w codziennej pracy wychowawczej i profilaktycznej pracowników szkoły. W czasie szkolenia podkreślano znaczenie odwoływania się do mocnych stron i pozytywnych cech zarówno pojedynczych uczniów, jak i całych zespołów klasowych.

Wychowawcy i nauczyciele zostali uwrażliwieni na to, że uczniowie, których program poruszył, mogą szukać pomocy dla siebie lub swoich bliskich w związku z ukrywanymi dotąd problemami. Uczestników szkolenia zachęcono do zasygnalizowania młodzieży ich otwartości na kontakt indywidualny w celu wsparcia młodzieży w odnalezieniu właściwych źródeł pomocy.

Kadra pedagogiczna otrzymała materiały do dalszej pracy wychowawczej i profilaktycznej, które umożliwiają kontynuowanie pracy profilaktycznej w oparciu o przekaz programu. Przeprowadzenie zajęć w oparciu o nie może pomóc młodzieży w dostrzeżeniu znaczenia nauczycieli i wychowawców jako przewodników życiowych. Dla wychowawców jest to szansa na pogłębienie więzi z uczniami oraz ewentualną poprawę atmosfery w klasie, która jest ważnym czynnikiem chroniącym przed podejmowaniem zachowań ryzykownych (zob. *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży*, s. 113–124). Drugim celem zajęć jest nauka wyrażania swoich uczuć

i opinii z szacunkiem, co pozwala poprawić komunikację pomiędzy uczniami oraz na linii uczniowie–wychowawca. Może to przełożyć się na lepsze wzajemne zrozumienie i lepszą współpracę na co dzień.

Zwracamy uwagę, że **wykorzystanie materiałów dydaktycznych przez wychowawców oraz inspiracji ze szkolenia przez całą kadrę pedagogiczną szkoły może znacznie zwiększyć siłę efektów programu Archipelag Skarbów® dla Państwa młodzieży**. Trzeba pamiętać, że efekty programu dla konkretnej grupy młodzieży stanowią wypadkową współpracy trenerów ze szkołą w trakcie realizacji programu oraz działań wzmacniających podjętych przez nauczycieli po jego zakończeniu.

Opis szkolenia praktycznego dla wychowawców klas

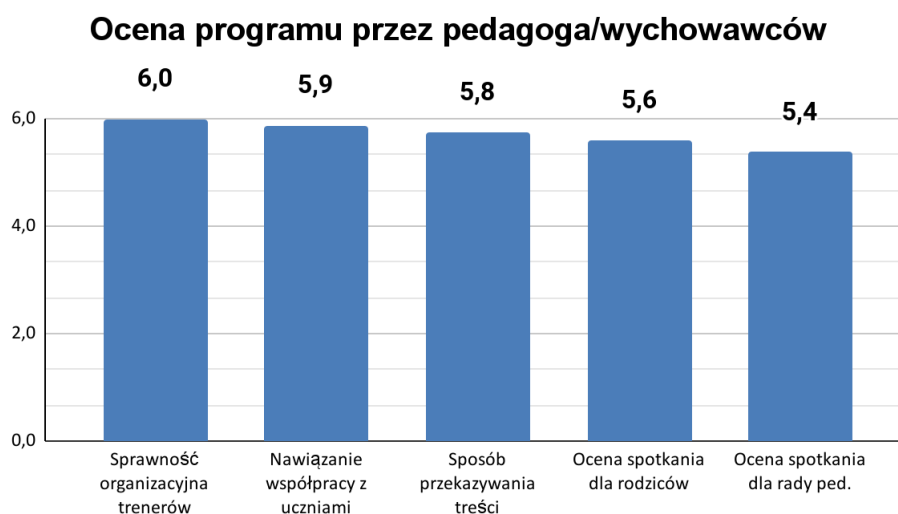
Udział wychowawców klas (lub innych nauczycieli) w całym programie Archipelag Skarbów® dla młodzieży jest formą intensywnego, 8-godzinnego szkolenia praktycznego z zakresu profilaktyki młodzieżowej.

Obecność wychowawców/nauczycieli na zajęciach w trakcie programu nie ogranicza się do wspierania trenerów w dyscyplinowaniu młodzieży. Jest to także okazja do obserwowania sposobu pracy trenerów oraz do obserwowania zaangażowania i reakcji poszczególnych uczniów. Konstrukcja programu sprzyja pozytywnemu zaangażowaniu i niestereotypowym zachowaniom tych uczniów, którzy w sytuacjach szkolnych sprawiają trudności, przyjmują negatywne role społeczne lub są wycofani i pozostają w cieniu.

Udział w szkoleniu teoretycznym ułatwia wychowawcom wykorzystanie tych obserwacji w codziennej pracy z młodzieżą. Ponadto obserwowanie pracy trenerów pozwala zobaczyć praktyczne sposoby zastosowania wiedzy o skutecznych strategiach profilaktycznych, która została przekazana na szkoleniu teoretycznym.

Wyniki ankiety ewaluacyjnej dla pedagoga i wychowawców

Ankieta przekazana do Archiwum Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej wypełniona została przez osobę koordynującą program z ramienia szkoły, na podstawie własnych obserwacji wybranych części programu Archipelag Skarbów® oraz relacji nauczycieli obecnych na wszystkich zajęciach dla młodzieży, w trakcie całej realizacji programu.

Wykres 14. Podsumowanie informacji zwrotnych dla trenerów programu Archipelag Skarbów®.

Powyższy wykres pokazuje, że w skali od 1 do 6 ekipa realizująca program profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów® otrzymała bardzo dobre i celujące oceny we wszystkich obszarach, mających wpływ na odbiór programu przez młodzież:

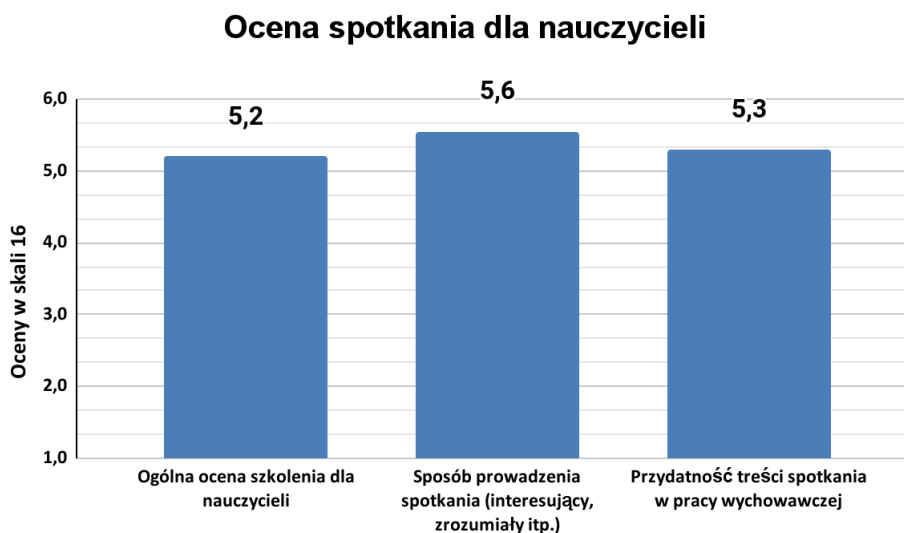
- sprawność organizacyjna ekipy,
- nawiązanie współpracy z uczniami,
- sposób przekazywania treści młodzieży,
- treści i forma przeprowadzenia spotkania dla rodziców,
- treści i forma przeprowadzenia szkolenia dla rady pedagogicznej.

Średnia ocena jest bardzo wysoka i wyniosła 5,72.

Wysokie oceny nauczycieli obecnych na programie mogą wskazywać na to, że realizacja programu cechowała się dobrym dopasowaniem formy i treści do potrzeb młodzieży biorącej udział w Archipelagu Skarbów®. Jest ona jednym ze wskaźników tego, że cele, jakie stawiał sobie program, zostały osiągnięte.

Wyniki ankiety ewaluacyjnej dla nauczycieli

Oprócz ankiety, którą otrzymali pedagog i wychowawca, po spotkaniu dla nauczycieli wszyscy pedagogowie wypełniali ankietę ewaluacyjną, oceniającą samo spotkanie dla nauczycieli. Poniżej jej wyniki.

Wykres 15. Ocena spotkania dla nauczycieli.

4. PODSUMOWANIE REALIZACJI PROGRAMU

Biorąc pod uwagę wszystkie aspekty mające wpływ na skuteczność programu, o realizacji programu, w której wzięła udział Państwa szkoła, możemy powiedzieć że:

- współpraca z osobą koordynującą z ramienia szkoły oraz pozostałymi nauczycielami przebiegała sprawnie na

wszystkich etapach realizacji programu – od ustalenia zasad współpracy, poprzez towarzyszenie młodzieży w czasie zajęć, aż po przygotowanie sprawozdania;

- realizacja programu Archipelag Skarbów® odbyła się w miejscu, które spełniało wszystkie warunki techniczne mające wpływ na pracę z grupą młodzieży;
- realizacja programu została wysoko oceniona przez młodzież (5,19). Odznaczała się szczególnie dobrą skutecznością profilaktyczną dla 85% dziewcząt i 53% chłopców. Bardzo wysoki odsetek młodzieży (aż 96%), zadeklarował motywację do podjęcia zdrowego stylu życia przynajmniej w jednym z obszarów omawianych w czasie programu Archipelag Skarbów®, a 87% młodzieży w co najmniej trzech spośród tych obszarów;
- trenerzy nawiązali dobry kontakt z młodzieżą, która chętnie angażowała się w ćwiczenia i podchodziła w przerwach, aby porozmawiać z prowadzącymi. Młodzież podjęła również zadania domowe postawione przez trenerów – 80 uczniów podjęło w sumie 238 minidecyzji profilaktycznych, średnio na osobę przypadło 2,98 minidecyzji. 2 osób przygotowało prace na Festiwal twórczości;
- rodzice ocenili program jako przydatny zarówno dla nich samych (5,07), jak i dla ich dzieci (5,29);
- nauczyciele i osoba koordynująca z ramienia szkoły wysoko ocenili wszystkie aspekty pracy ekipy, mające wpływ na odbiór programu przez młodzież.

W świetle danych z monitoringu jakości realizacji, dotychczasowych doświadczeń pracy z programem Archipelag Skarbów® oraz wyników badań ewaluacyjnych nad jego skutecznością z lat 2007–2008 oraz 2019 - 2020 przyjąć należy, że **skuteczność programu w zakresie zmian postaw młodzieży i ograniczenia zachowań ryzykownych jest nie mniejsza niż ta osiągnięta w badaniach z lat 2007–2008 oraz 2019-2020.**

Przypominamy również, że skuteczność programu Archipelag Skarbów® dla młodzieży może być wyższa, jeśli podejmą Państwo pracę z młodzieżą w oparciu o treści programu i materiały, jakie Państwo otrzymali od trenerów programu.

Sprawozdanie zatwierdzone
Marcin Mądry
certyfikowany trener
programu profilaktyki zintegrowanej
Archipelag Skarbów®

- Erikson E. (2000). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Grzelak S. (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone. Kraków: Wydawnictwo Rubikon.
- Grzelak S. (2013). *Seksualizacja w przestrzeni publicznej i jej wpływ na młodzież*. W: „Świat Problemów”. Nr 6 [online]. Dostępny w Internecie: www.swiatproblemow.pl/2013_06_4.html.
- Grzelak S. (2014). *Rodzice, szkoła i profesjonalna profilaktyka – w stronę dobrej współpracy*. W: „Świat Problemów”. Nr 1.
- Grzelak S. (2015). *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży. Przewodnik dla samorządowców i praktyków oparty na wynikach badań naukowych*. Red. S. Grzelak. Wydanie pierwsze. Warszawa: ORE.
- Hansen W. (1992). Za: S. Grzelak (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone. Kraków: Wydawnictwo Rubikon.
- McKay A. (2007). *The Effectiveness of Latex Condoms for Prevention of STI/HIV*. W: „The Canadian Journal of Human Sexuality”. Vol. 16 (1–2).
- STS (2013). Materiał z konferencji sejmowej: „Odebrana niewinność – seksualizacja kobiet i dziewcząt w mediach i reklamie”. Konferencja zorganizowana przez Stowarzyszenie Twoja Sprawa, 19 marca 2013. Do pobrania ze strony: www.twojasprawa.org.pl/dokumenty/RaportAPA-polski.pdf.
- Trussel J. (2011). *Contraceptive Failure in the United States*. „Contraception”. Nr 83.
- Trussel J. i in. (2018). *Contraceptive Technology*. 21th edition.
- Weller S., Davis K. (2004). *Condom effectiveness in reducing heterosexual HIV Transmission*. The Cochrane Library. Issue 3. Chichester, UK.
- Zurbriggen E.L. i in. (2007). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington, D.C.: Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne.